12

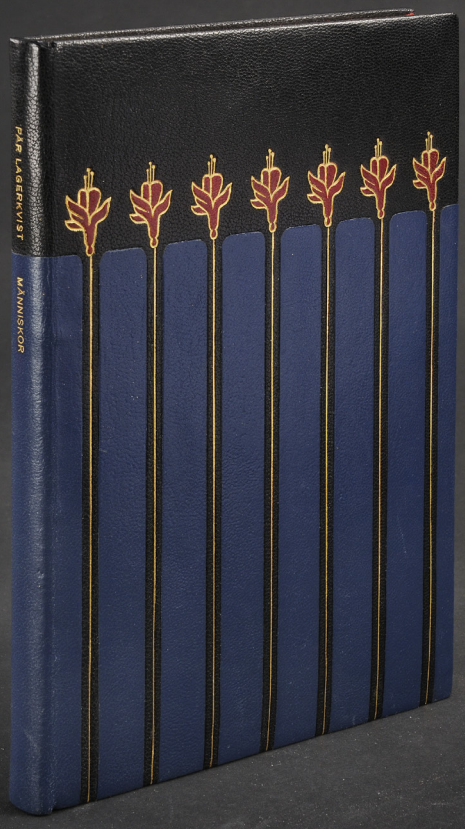

4

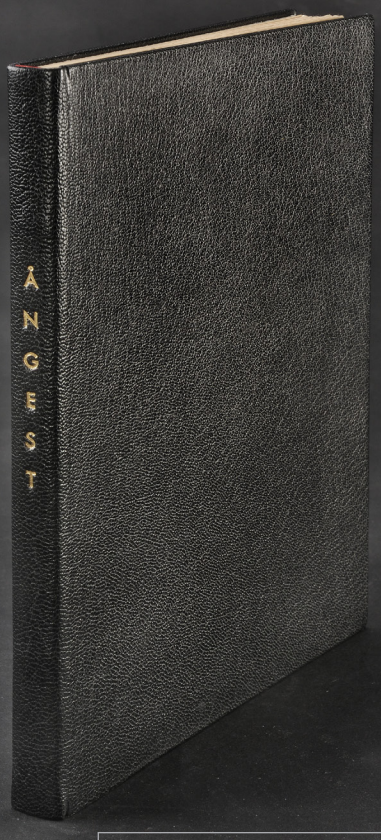

9

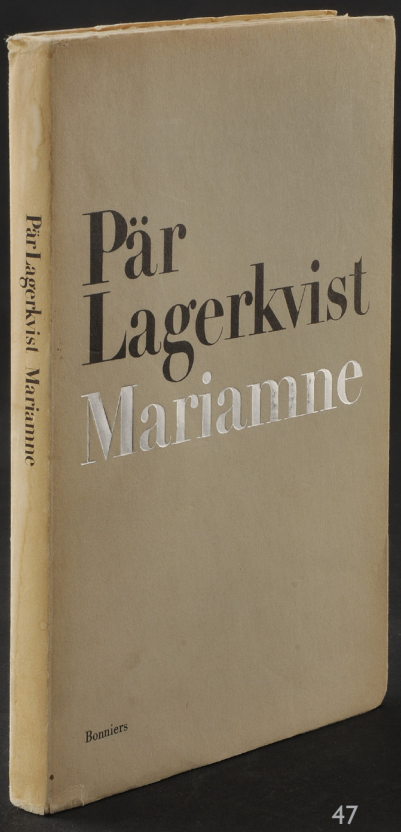

47

Ytterligare 18 färgbilder
i slutet av dokumentet

Pär Lagerkvist (1891–1974)
En samling böcker, korrektur, brev och porträtt

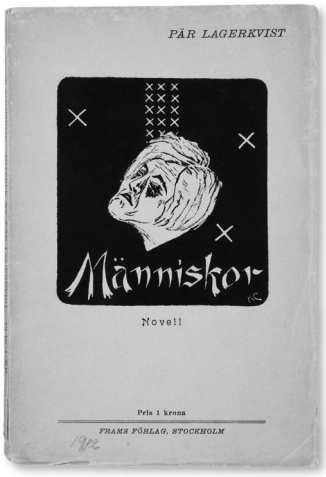

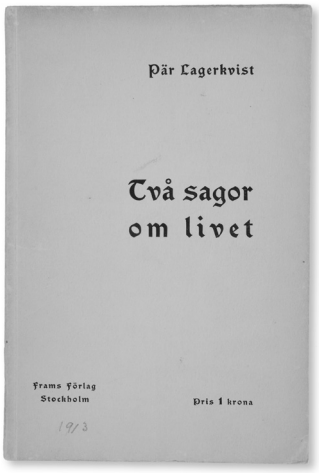

Pär Lagerkvists tre tidigaste böcker

Proveniens: skolkamraten och ungdomsvännen Pontus Fransson

Till dej, människa.

1. Människor. Novell.

Stockholm, Frams förlag (Oskarshamns-bladets boktryckeri), 1912. 144 s. Häftad, omslaget med vinjett av Karin Carlsson, Pär Lagerkvists fästmö vid denna tid. Ngt nött och med svaga falsar.

Dedikation [till Pontus Fransson]: *»Till dej, människa.»*

¶ Debutboken, utkom i slutet av oktober. Lagerkvist fick sina två första böcker utgivna i liten upplaga genom att själv stå för merparten av tryckkostnaden. Ingen av dem fick någon större uppmärksamhet, och beträffande *Människor* citeras ofta kritikern Erik Hedéns oförstående giftighet att »boken består till större delen – tyvärr ej uteslutande – av tankstreck».

Två sagor om livet.

Stockholm, Frams förlag (Wilhelmssons Boktr. A.-B.), 1913. 72 s. Häftad, tryckta typografiska omslag, ryggen lätt nött. Gott skick.

Dedikation [till Pontus Fransson]: *»Vännen Filius fr. P. L.»*

Boken skulle ursprungligen ha innehållit tre sagor, men i april 1913 skrev Pär till syskonen att han uteslutit den första novellen »så att boken blir helt liten och billig». Karin Carlsson utförde bilder även till denna bok, men de antogs inte av förlaget.

»Och hur ska jag kunna veta när *Två sagor om livet* skrevs? Det är ju så längesen att jag omöjligt kan minnas det. Den skrevs väl kort före utgivandet, antar jag» – Lagerkvist i ett irriterat brev 1962 till en litteraturforskare som ställt för mycket frågor.

Lorenz B. Hatt | KONSTHANDEL | ANTIKVARIAT | WWW.HATT.SE
STOCKHOLM 2013

Ordkonst och bildkonst.
Om modärn skönlitteraturs dekadans.
Om den modärna konstens vitalitet.
Med ett förord av August Brunius.

[Kolofon:] Stockholm, Bröderna Lagerström boktryckare och förläggare, 1913. 64 s. Häftad, dek. omslag i färg av Isaac Grünewald. Nött rygg med smärre förlust.

Dedikation: *»Till Pontus Fransson från vännen förf.»*

På bokhandelsdiskarna i slutet av november, Lagerkvists »lagom bullriga entré i den kulturella offentligheten» (Håkan Möller).

Lagerkvist var fast besluten att väcka större uppmärksamhet med denna bok än de tidigare. I det syftet bad han den etablerade konst- och litteraturkritikern August Brunius om ett förord till sin programskrift. De hade lärt känna varandra samma år och resonerat om konst och Lagerkvists bokplaner i Paris under våren. Dessutom fick *Ordkonst och bildkonst* ett anslående omslag av Isaac Grünewald, som Lagerkvist lärt känna året förut.

Boken var, med författarens egna ord, »ett försök att överföra det moderna måleriets teori på skönlitteraturens mark för att därmed jöra denna konstnärligt fruktbarare. Jag utgår från att vår tids skönlitteratur är utan konstnärlig strävan i ejäntlig mening och att den ej står i kontakt med tiden. […] Borde då icke diktaren lära av målaren!».

30 000 kr

❡ Enastående proveniensexemplar av Pär Lagerkvist tre tidigaste böcker.

Han tog de första, mycket medvetna stegen på sin författarbana redan i Växjö bland syskon och skolkamrater. Första gången han tog tryckssvärta i anspråk var hösten 1905 med insändaren »Några ord till Wexiö skolungdom», på vilken följde dikter och andra smärre stycken. Ingen som kände Pär tvekade om vilken väg han skulle gå.

Till dem hörde Pontus Fransson (1887–1968), Lagerkvists vän sedan folkskolan och senare hans svåger genom giftermålet med Clara Lagerkvist. Pontus var även döpt till Teofil och kallades därför ofta »Filius».

Tillsammans med Pär Lagerkvist och några andra kamrater bildade Fransson på gymnasiet (1909) den radikala föreningen Röda Ringen, han studerade därefter i Lund men följde 1910–12 aktivt Lagerkvists väg mot debuten i debattglada brev, som även innehåller uppriktig vänkritik. Ett 50-tal brev från Pontus Fransson finns bevarade i Lagerkvistsamlingen i Kungl. Biblioteket. I april 1912 ger han Pär några synpunkter på en text som denne publicerat i *Fram,* och skriver samtidigt apropå debutboken, som han hört definitivt är på gång: »Jag blev så glad, behöver jag väl säga det, att du skulle få ut något, det blir en högtidsdag när jag får din förstling i min hand!»

Dedikationens formulering i anslutning till titeln – *»Till dej, människa»* – betonar Franssons betydelse för debutbokens tillkomst. Efter dess utgivning förmedlade han sina entusiastiska tankar om boken till Lagerkvist i tre brev (8, 11 och 15 november 1912). När han året därpå fick *Ordkonst och bildkonst* skrev han lika entusiastiskt: »Nu känner jag igän dej och värmes åter av glöden från våra jemensamma vandringar fordomdags. Jag visste väl att du skulle framgå som en blixt ur det brytningsskedes kaos, som du en tid befunnit dej i».

Lagerkvist fick uppleva att hans tidiga böcker, som han inte längre räknade till sin »egentliga produktion», förvandlades till bibliofila rariteter. Han lovade 1949 skaffa fram exemplar till en schweizisk litteraturforskare som behövde dem för sina Lagerkviststudier. Men »givetvis måste de ovillkorligen skickas tillbaka. På grund av upplagornas litenhet är de mycket sällsynta och löjligt nog representerar de ett ekonomiskt värde som är alldeles orimligt».

Pär Lagerkvists tre tidigaste böcker. Proveniens: kritikern John Landquist

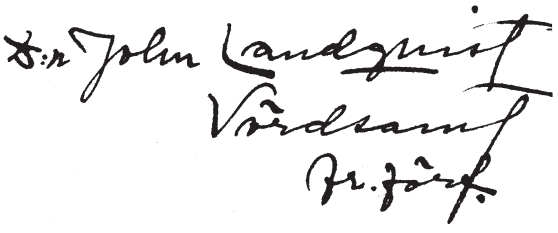

2. Människor. Novell.

Stockholm, Frams förlag (Oskarshamns-bladets boktryckeri), 1912. 142 s. (utan sista, tomma bladet). Halvklotband (E. Hanssons bokbinderi, Lund), främre omslaget medbundet, omslagsvinjett av Karin Carlsson. Lätt nött. Enstaka förstrykningar, understrykningar, utropstecken och frågetecken i blyerts (s. 44, 56, 100, 116, 120–125, 130, 138).

Dedikation: *»D:r John Landquist Vördsamt fr. förf.»*

Två sagor om livet.

Stockholm, Frams förlag (Wilhelmssons Boktr. A.-B.), 1913. 72 s. Halvklotband (E. Hanssons bokbinderi, Lund), främre omslaget medbundet.

Dedikation [till John Landquist]: *»fr. förf.»* (sista bokstaven bortskuren vid inbindningen).

Ordkonst och bildkonst.
Om modärn skönlitteraturs dekadans.
Om den modärna konstens vitalitet.
Med ett förord av August Brunius.

[Kolofon:] Stockholm, Bröderna Lagerström boktryckare och förläggare, 1913. 64 s. Halvklotband (E. Hanssons bokbinderi, Lund), båda omslagen medbundna, det främre formgivet av Isaac Grünewald. En del förstrykningar, understrykningar och utropstecken i blyerts, säkert utförda av Landquist för sin recension (s. 7, 18, 20, 21–23, 26–29, 31–32, 34–36, 39, 41–47, 52–54, 58, 59).

Dedikation från August Brunius: *»John Landquist med hälsning från företalsskrivaren»*

25 000 KR

❡ Mycket intressant svit av Pär Lagerkvists tidigaste **böcker. Han arbetade sedan gymnasie**åren mycket målmedvetet på att bli författare och fick även flera smärre stycken publicerade i pressen. Håkan Möller som beskrivit denna process i *Samlaren* 2004 och i *Pär Lagerkvist. Ögonblickets diktare och marknaden* (2012) talar om Lagerkvist som sin egen marknadsförare. Han uppvaktade självmedvetet och envist tidningsmän, kritiker och andra för att få sina texter publicerade och kommenterade, men även för att få råd, hjälp med rekommendationsbrev med mera. Han hoppades även få anställning vid någon tidning för sin försörjning, så att han samtidigt kunde utöva sitt författarskap. 1908 sände den 16-årige Lagerkvist rentav en novell till den beundrade Heidenstam (som han långt senare skulle efterträda i Svenska Akademien), fick ett inte alldeles avvisande svar och hänvisade sedan till detta i sina fortsatta förfrågningar.

En annan som han kontaktade var naturligt nog den inflytelsrike kritikern John Landquist (1881–1974), som redan hösten 1910 mottog en novell av Lagerkvist att kommentera.

Landquist skall ha ställt sig »mycket välvillig» vid bedömandet, åtminstone är det vad Lagerkvist skriver i januari 1911 till Uno Stadius, rektor på Brunnsviks folkhögskola. När sedan debutboken var ett faktum 1912 sände Lagerkvist den till Landquist, liksom den andra boken följande år, säkert i hopp om att få dem recenserade i *Dagens Nyheter.* Det blev de dock inte, och det var säkert ingen slump att det blev den mera etablerade företalsskrivaren August Brunius som fick sända Landquist ovanstående dedikationsexemplar av *Ordkonst och bildkonst* (1913). Att Lagerkvist bad Brunius om ett förord var säkerligen ett led i bokens marknadsföring, liksom naturligtvis omslaget av Grünewald.

Besvikelsen blev stor när John Landquist, som vid denna tid framför allt uppskattade de s.k. tiotalisterna, publicerade sin välbekanta, mycket negativa recension av *Ordkonst och bildkonst* i tre artiklar i *Dagens Nyheter* (31 januari, 8 & 10 februari 1914): »Hr Pär Lagerqvist [sic], författare till en liten ljusgrön bok med den expressionistiska titeln Människor, har känt sig kallad att uppträda som reformator i vitterheten. Hans nya paroll [dvs i *Ordkonst och bildkonst*] är att litteraturen skall förnyas genom upptagande av den kubistiska stilmetoden, sådan den utbildats i den spanska målaren Picassos och hans unga anhängares förunderliga konstverk». Landquist kallar skriften »en pekoralistisk förvridning av det Heidenstamska programmet från 90-talets

början», och menar att »Hr Lagerqvist ger ett låt vara högst förvirrat uttryck åt några redan i sig själva oklara och spridda, men icke betydelselösa tendenser hos samtidens författare och i synnerhet dess kritiker».

Om detta skriver Håkan Möller: »Hur Lagerkvist och Brunius tänkte sig att Landquist skulle förhålla sig till programmet [*Ordkonst och bildkonst*] är svårt att veta. Med hänsyn till konkurrensen mellan *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet* borde Brunius ha kunnat förutse en negativ recension. Landquist gick i sin recension emot Brunius och Lagerkvist på var enda punkt. Med tanke på att Lagerkvist med Brunius stöd dömde ut den samtida prosan bör inte Landquists energiska försvar av just de nya samhällsengagerade realisterna, som Ludvig Nordström, ha kommit som en överraskning. Lagerkvist tedde sig i Landquists ögon med all säkerhet som en kulturell uppkomling som med oväntat stöd från en aktad kritiker som Brunius nu pekade ut en helt annan riktning för samtidslitteraturen än vad Landquist tänkte sig i egenskap av tiotalisternas förste kritiker. Landquist hade i själva verket alla litteraturpolitiska och estetiska skäl i världen att slå hårt mot programskriften, men att han gjorde det med sådan frenesi och med ett sådant uppbåd av referenser kan ha att göra med att Brunius stod som fadder till projektet» (*Pär Lagerkvist. Ögonblickets diktare och marknaden* (2012), s. 68–69).

Lagerkvists var länge bitter över Landquists kritik och betraktade den som att »utan barmhärtighet nedklubba en ung författare». Några fler dedikationsexemplar torde inte ha avsänts i den riktningen.

Pärs bror Gunnar tröstade honom: »Men Landquistajäkeln, så nosi och så dum och blind i synen sen. Han måtte väl sjunka några meter till nu, med Lubbe i famnen» (brev 4 februari 1914). Lagerkvist själv formulerade ett ilsket svar på kritiken, där han troligen med visst fog beskyllde Landquist för okunnighet om den moderna konsten.

Dessa associationsrika exemplar av Lagerkvists tidigaste böcker har kommenterats i tryck av flera av sina ägare. Landquist själv skriver stolt om dem i *Bokvännen,* 1950, s. 255–56: »Samme kännare och samlare [J. V. Johansson] säger i *Försvar för boksamlaren* att han inte har Pär Lagerkvists *Två Sagor om Livet* (1912) [sic] och att den är ›ytterst sällsynt›. Tack, jag har denna bok i det mest prickfria gula omslag ›fr. förf.› På samma sätt har jag den också sällsynta debutboken *Människor* ›Vördsamt fr. förf.› och *Ordkonst och bildkonst* (1910) [sic] med ded. från ›företalsskrivaren› August Brunius. Men som denna bok angrep den nya realistiska romankonsten, bl. a. Ludvig Nordströms, som jag gått in för, så blev den föremål för en kritik av mig i *Dagens Nyheter,* som visst föranledde ett ampert svar av Lagerkvist. Om Lagerkvist en kort tid i sin ungdom tycks ha haft något förtroende – som blev sviket – för mig som kritiker, så har han hela den långa tiden sedan haft *min* beundran». Landquist ställde även ut sitt exemplar av *Människor* på Kungl. biblioteket 1955 (»Boksamlare i Stockholm», *Kungl. Biblioteket, Utställningskatalog* nr 3, s. 19).

De två första böckerna kom senare till Mats Dahlberg i Karlstad och omnämns i hans artikel »Om dedikationsexemplar» i *Bokvännen* 1975 (s. 62 ff., bild s. 64). Dahlberg omtalar sin fullständiga svit av Lagerkvistdedikationer, bland annat dessa som han utan framgång försökte köpa av Landquist och istället kunde ropa in på auktion hösten 1971.

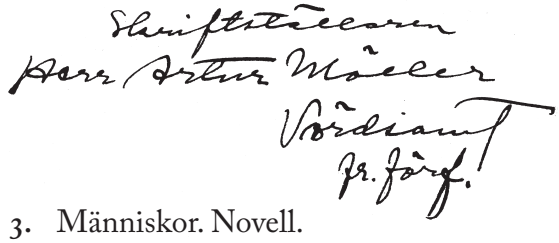

3. Människor. Novell.

Stockholm, Frams förlag (Oskarshamns-bladets boktryckeri), 1912. 144 s. Halvklotband (Leonard Gustafssons bokb.), båda omslagen medbundna. Omslagsvinjett av Karin Carlsson.

Dedikation: *»Skriftställaren Herr Artur Möller vördsamt fr. förf.»*

På bakre omslagets insida finns en svårtydd anteckning av Möller i blyerts, troligen underlag för en planerad men aldrig fullbordad recension:

»Det finns i denna bok ngt nytt o ursprungligt som jag böjer mej för. Den är inte ngn. vanlig bygde[…] ej bjällerklang. Skånes tunga råa lera».

10 000 KR

¶ Åren inför debuten uppvaktade Lagerkvist som sagt åtskilliga tidningsmän, kritiker och andra som kunde underlätta hans väg på den

litterära banan. Artur Möller (1883–1940) var från april 1911 redaktör för boulevardtidningen *Figaro,* där Lagerkvist kom att medverka flera gånger under 1910-talet. Lagerkvist hade träffat honom under en av sina Stockholmsresor 1911 och berättar om saken i brev till brodern Gunnar på sin originellt nystavade svenska: »Den enda människa jag traff i St. var Artu Möllö. Kar. Åtminstone en dikt kommer nu i taget men nog inte betalt. Men en människa var det».

Lagerkvists två första böcker fick inte uppleva några utförliga recensioner, varför det är intressant att detta exemplar bevarar en ansats till bedömning av *Människor.* Att just »Skånes tunga lera» figurerar i noteringen beror nog på att Artur Möller själv var skåning och studerade ett par år i Lund innan han bröt upp för en publicistisk bana i Stockholm 1902. »Sin zenit som kulturpersonlighet upplevde han under de år av 1910-talet då han var verksam som utgivare av boulevardtidningen *Figaro,* som under hans redaktörskap nådde nya höjder» skriver Dag Hedman.

Möller var dock förutom tidningsman även en produktiv skönlitterär författare, en kombination som måste ha gjort honom till en intressant allierad i den unge Lagerkvists ögon. Möllers författarskap kännetecknas enligt Hedman av »en spänning mellan å ena sidan en sund, livsbejakande hållning och å den andra en dekadent, dystert grubblande attityd». Just 1912 utgav han romanfragmentet *Studentsynder,* den fick betydelse för en annan författare, Gunnar Serner, som tog sin pseudonym från huvudpersonens namn, »Frank Heller».

Praktband utformat av Herbert Lindgren

4. Människor. Novell.

Stockholm, Frams förlag (Oskarshamns-bladets boktryckeri), 1912. 144 s.

Senare helt skinnband i oasis med applicerad och kantförgylld jugenddekor av sju blomstänglar mot mörkblå bakgrund. Mellan dem en botten i applicerat blått skinn. Författarnamn och titel i guld på ryggen. Röd mockadoublure. Båda omslagen medbundna (omslagsvinjett av Karin Carlsson). I mockafodrad klotkassett.

Bandet formgivet av Herbert Lindgren (»Z Liber et amicorum») och bundet för Nils Bonnier av schweizaren Roland Meuter, elev till Hugo Peller och verksam på Knut Hässlers bokbinderi.

55 000 kr

❡ Detta unika och kongenialt dekorerade helskinnband är välkänt bland svenska bibliofiler och avbildat flera gånger. Det utgör bland annat omslagsbild till den första auktionskatalogen över Nils Bonniers boksamling, en samling som ju rymde åtskilliga böcker som kunde konkurrera om en sådan plats.

Idén till en stiliserad, jugendinspirerad dekor av blomsterstänglar kan möjligen ha kommit från Lagerkvists egenhändigt ritade omslag till ungdomsmanuskriptet »En författares saga» (1906), avbildat på s. 72 i Willy Jönsson, *Gud, matos och kärlek* (1978).

»Pär Lagerkvists debutbok har Herbert Lindgren gett en dekor, som anknyter till den utgående jugendepoken genom de förgyllda men heta blommorna intryckta med en Lindgren tillhörig stämpel från tiden mot en sval och fantasiblå bakgrund. Att förgylla ornamentens kanter (cloissonné) var en antik och medeltida guldsmedsmetod, som tagits upp av l'art nouveau och jugendkonstnärerna, framför allt arbetade Agi Lindegren med denna teknik i sina bandkompositioner för Gustaf Hedberg under 1900-talets första decennium» (Sten G. Lindberg, *Herbert Lindgren. Moderna bokband* (1981), s. 52–53, ill. 20).

»Fine bindings held a special attraction for Nils Bonnier. Among the older generation of Swedish bookbinders, he favoured the work of Gustaf Hedberg, Bernhard Andersson and William Barkell. […] Several bindings were also commissioned from Herbert Lindgren (1919–1987), the greatest Swedish bookbinder of this century. Lindgren only designed a very limited number of bindings, of which some unique masterpieces are included in the present sale» (Sten G. Lindberg i förordet till *A Selection of Fine & Rare Books from the Library of Nils Bonnier,* Stockholm 1997). Se kat. nr 210, med färgbild, samt omslagsbilden.

Se även Sten G. Lindberg, *Nils Bonniers boksamling,* 2. *Nyförvärv* 1973–1986 (1987), s. 76. Sten G. Lindberg har dessutom skrivit en lång artikel om bokkonstnären Herbert Lindgren i *Biblis* 1974 (med engelsk sammanfattning).

5. »Gammalt och nytt i det moderna måleriet. Av Pär Lagerkvist.»

Särtryck ur *Ord och Bild,* 23 (1914). Stockholm 1914. Sid. 201–12. Illustr. Tryckta omslag (loss), nött och med spår av vikning.

Dedikation: *»Hej på dej gamle Filius! [=Pontus Fransson] Många hälsningar Pär».* 2500 kr

Mycket rikt illustrerad med verk av Cézanne, El Greco, Giotto, Delacroix, Van Gogh, Matisse, Picasso, Braque, Derain och Marie Laurencin, samt en egyptisk målning från ca. 1350 f. Kr. och en kinesisk målning från Sung-dynastin (960–1126).

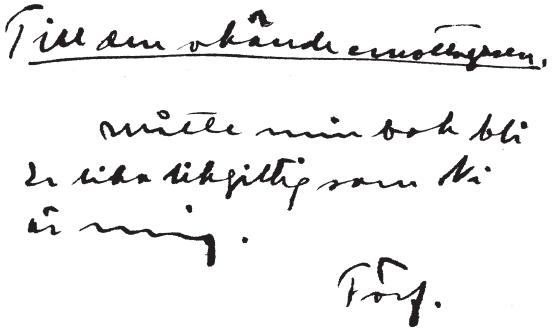

6. Järn och människor. Noveller.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1915. 144 s. Samtida halvfranskt band, guldornerad rygg i fält, inlagan oskuren frånsett övre guldsnitt, främre tryckta omslaget medbundet, blågult läsband i siden (Gustaf Hedberg). Ryggen lätt blekt.

Med författarens dedikation, skriven med anledning av Svensk Författareförenings lotteri våren 1916:

»Till den okände emottagaren. Måtte min bok bli Er lika likgiltig som Ni är mig. Förf.» 7500 kr

¶ Denna magnifika dedikation vittnar tydligt om Lagerkvists syn på in offentliga roll.

Dels avskydde han alla slags författarjippon – att skriva dedikationer och autografer på beställning var något som möjligen filmstjärnor kunde sänka sig till, men inte seriösa författare. Dels vårdade han livet igenom en sträng, ekelundsk självbild som författare, tillbakadragen och publikfrånvänd. Författare borde tala genom sina verk, inte annars, och Pär Lagerkvist kände »verkligt äckel och förakt för denna tendens, som gör att man numera inte kan öppna en tidning utan att möta en författare som är ute och babblar om sig själv och sitt». Det ålåg förlaget att marknadsföra hans böcker, inte honom själv. Hans böcker tillkom och utformades genom en inre nödvändighet, och vad publiken ansåg om dem intresserade honom inte.

I några fall lät sig dock Lagerkvist bevekas av ett gott syfte, särskilt under krigsåren på 1940-talet, genom att sända böcker till välgörenhetsauktioner. Våren 1940 sände han ett par böcker (se nr 15 nedan) samt originalmanuskriptet till *Det eviga leendet* till bok- och manuskriptauktionen *Pro Finlandia,* och 1944 bidrog han till en auktion anordnad av författarföreningen i Finland.

7. Järn och människor. Noveller.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1915. 144 s. Brunt halvmarokängband, ryggen med applikationer i blått skinn, dekorerade pärmpapper, handstickade kapitäl i blått, grönt och brunt, inlagan oskuren frånsett övre guldsnitt, omslag och ryggremsa medbundna; i fodral (Juhani Roininen, Hässlers bokbinderi).

Proveniens: *Nils Bonniers boksamling,* 2 (1998), s. 37. 3500 kr

Proveniens: Mor och far

8. Järn och människor. Noveller.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1915. 144 s. Svart halvmarokängband, ryggen med längsgående titeltryck i guld, tryckta omslagen medbundna, inlagan helt oskuren (Johanna Röjgård 2012).

Dedikation: »*Mor, Far och Clara fr. Pär*»

15 000 KR

❡ Pärs syster Clara (1889–1966) stod honom närmast i ålder i syskonskaran och bodde vid denna tid kvar i Växjö.

Till förlaget skrev Pär Lagerkvist i september 1915: »Översänder härmed manuskriptet till min nya bok. Motiven i denna äro, som synes, hämtade från kriget. Naturligtvis har jag inte avsett att på något sätt ge en realistisk bild av detta, men jag kan inte neka till att jag velat försöka ge något av dess psyke». **Boken innehåller fem noveller.**

9. Ångest.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1916. 80 s. Svart helmarokängband, slät rygg med längsgående titeltryck i guld, tryckta omslagen medbundna, inlagan helt oskuren (Johanna Röjgård 2012).

Dedikation: »*Till Far och Mor och syskonen fr. Pär. Julen* 1916.»

45 000 KR

❡ Lagerkvists vän Nils Dardel, som han lärt känna under militärtjänstgöring på Svea livgarde våren 1914, utförde ett förslag till bokens omslag vilket dock inte kom till utförande. Efter *Motiv* (1914, med omslag av Grünewald) fick Lagerkvists böcker rent typografiska omslag, i detta fall av Bertil Lybeck.

Föräldrahemmets fördömade inställning till skönlitteratur, och att dess boksamling var begränsad till Bibeln, psalmboken och Arndts postilla på en hylla i köket, hör till det som oftast nämns i skildringar av Pär Lagerkvists barndom. I en dagboksanteckning berättar han att modern avslöjat att hon en gång i sin ungdom läst en ›roman›: »I benämningen låg inbegripet all tänkbar uselhet. Vad den innehöll vet jag inte, men jag är säker på att det inte var något så särdeles syndigt. Men hon hade då lovat sig själv (och säkerligen också Gud) att aldrig mer ta sådana böcker i sin hand».

Skildringen gör att man undrar hur detta exemplar av *Ångest* kan ha tagits emot i föräldrahemmet. Pär Lagerkvists mörka debutdiktsamling var inte någon idyll, precis, och dess likgiltige gud motsvarade långt ifrån moderns gudsbild.

Inför utgivningen vintern 1916 undvek Lagerkvist att träffa föräldrarna. Modern undrade i ett brev i november om han tänkte komma hem till Växjö för att fira jul, men trots att Lagerkvist senare skulle räkna *Ångest* som början på sitt egentliga författarskap skämdes han samtidigt över boken, som var så ohöljt personlig och utlämnande.

Familjen hade tvingats acceptera Pärs livsval, som var så självklart för honom själv. Såväl föräldrarna som syskonen var i många år oumbärliga med alla sina omsorger om Pär, som var yngst i syskonskaran. Men från föräldrarnas sida fanns samtidigt en stark oro över att han valt en så osäker bana, och de var tacksamma så länge han bodde med sin bror Gunnar och med systern Hilma som hushållerska. Det är rörande att läsa i breven hur far och mor satt i Växjö och läste platsannonser för lärartjänster åt honom. »Pär ledsnar du inte på att sitta å skrifva blir du inte nertrött?» undrar modern i ett bekymrat brev hösten 1910.

Man vet att syskonen, åtminstone brodern Gunnar och systern Hilma, var tagna av *Ångest,* som utkom före jul 1916. Gunnar skriver till Pär att boken var något av det vackraste han läst, och att dikterna gripit dem alla med sin plåga, sin ödslighet, kall som stjärneöknen och ändå varm och innerlig – »varje rad skälver». De verkade vara medvetna om att det var något betydelsefullt de läst; Hilma som fann boken storslagen hoppades att Pär skulle få bli mänskligheten till nytta och glädje.

Hur föräldrarna reagerade på *Ångest* är svårare att veta. Med tanke på moderns ofta uttryckta oro för Pärs själ och gudstro borde boken ändå ha varit en chockartad upplevelse.

Det är fascinerande att tänka sig samma händer bläddra i detta exemplar, som Pär beskriver i den klassiska dikten »Nu vänder mor sitt bibelblad».

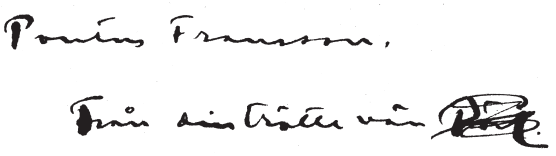

10. Ångest.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1916. 80 s. Häftad, tryckta omslag, lätt nött, ryggen med liten pappersförlust nedtill. Enstaka läsmarkeringar i blyerts.

Dedikation: *»Pontus Fransson. Från din trötte vän Pär»* (författarerns förnamn överstruket).

12 000 KR

11. Ångest.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1916. 80 s. Häftad, tryckta omslag. Söndrig rygg med förlust, nött, några sidor med hundöron.

Dedikation: *»Olof Molander från vännen förf.»*

Anteckningar i blyerts på s. 27–28, synbarligen gjorda inför en recitation. 6000 KR

¶ Olof Molander (1892–1966) var vid denna tid ung skådespelare på Dramaten. Han sökte upp Lagerkvist hösten 1918 och visade till dennes glädje intresse för hans teaterpjäser. Tillsammans smidde de storslagna planer vilka omnämns av Lagerkvist i ett flertal brev. Till Nils Dardel skrev han 1918: »En ung och högst begåvad skådespelare och regissör Olof Molander (ännu okänd) har fattat ett livligt intresse för mina dramer (säger han), särskilt Sista människan, vilken han vill spela – på Operan, blott några aftnar. Fru Bosse, som egentligen gav impulsen till det hela, vill mycket gärna spela kvinnan i stycket».

Lagerkvist hoppades att Dardel skulle göra dekoren, och att man skulle kunna förmå Rolf de Maré att bidra till finansieringen. Den planerade uppsättningen kom aldrig till stånd, men Molander och Lagerkvist skulle under sina respektive karriärer komma att samarbeta många gånger, och nästan lika ofta råka i luven på varandra. Redan samma år (1918) klagar Lagerkvist över Molanders svada och »brist på centrum».

Samtidigt med *Ångest* fick Molander säkert just dramat *Sista mänskan,* Lagerkvist betraktade böckerna som ett slags pendanger och hade försökt få dem utgivna tillsammans julen 1916.

(Se även *Barabbas. Skådespel,* nr 38 nedan.)

12. Sista mänskan. Ett drama.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1917. 100 s. Inbunden utan omslag i ett halvpergamentband, pärmpapper med kraftfull dekor av stiliserade växtrankor. Skuren vid inbindningen med förlust av ett par bokstäver av dedikationen.

Dedikation: *»Dr Sverker Ek Med tack för en kritik som mycket intresser[ar]. förf.»*

En sida med noteringar i blyerts, en annan stämplad i blått två gånger med namnstämpeln »No 8359 Anders Ek» (rimligen Sverker Eks son Anders).

8500 KR

¶ Sverker Ek (1887–1981) i Göteborg hörde till de första som gav Lagerkvist erkännande som expressionist, han recenserade *Ordkonst och bildkonst* våren 1914 och var en av få kritiker som uppskattade *Järn och människor*. Ek berömde även Lagerkvist i en artikel om hans tidiga författarskap, »Pär Lagerkvist. En svensk expressionistisk diktare», *Litteraturen. I.* nr 7/8 1918, s. 355–63, som utgör den första större uppsatsen om författarskapet. »Det var för bra skrivet om mig. Lite otäckt», enligt Lagerkvist själv.

Eks artikel innehåller en översikt av Lagerkvists arbeten till och med *Teater* och i slutstycket ingår omdömet att »faktiskt äger Pär Lagerkvist något av Strindbergs virke i sig. Var Strindberg en lyftad arm, så är Lagerkvist en knuten näve». Detta skrivet 16 år innan Lagerkvist utgav en bok med just titeln *Den knutna nären* (1934).

Ek skriver i sin recension av *Sista mänskan* (GHT 20 juni 1917, s. 5): »I en liten anmälan av Pär Lagerkvists novellsamling ›Järn och människor›, som utkom för ett och ett halvt år sedan, påpekade jag det erövrande draget i den unge författarens konst. Också var det ett kraftprov att redan vid denna tid dikteriskt behandla världskriget utan reportage och utan partitagande så att den hemska världskatastrofen låg avlädd inför en. Med samma intensitet har författaren levt med den sista skräckfyllda

tiden, när han nu skrivit ett drama om ›Sista mänskan›, hennes slutkamp på ett klot, från vilket liv och värme flytt. Den klagan och förtvivlan, som nu tynger hela släktets livssyn inför den allt obönhörligare förintelsen får här ett samlat och fullviktigt intryck. Inför detta oerhört vidgade perspektiv beskriver författaren ej längre, han gestaltar, och därigenom växer hans konst till den hela och enkla storhet, som tiden så länge sökt men sällan nått. […] Säkerligen är det av värde att det [dramat] borde uppföras, och det förefaller mig att Lorensbergsteatern alldeles särskilt äger de tekniska och till hösten också de konstnärliga förutsättningarna härför».

Den 30 september 1916 hade Lagerkvist sänt *Sista mänskan* till Bonniers. Den och *Ångest* hörde ihop, enligt vad han skrev till Karl Otto Bonnier: »Dessa känslor har ju, som naturligt är, bäst kommit till synes i diktsamlingen, men dramat har åtskilligt gemensamt med denna; och därför vill jag ha ut båda till julen.» Men *Sista mänskan* kom ut först i mars 1917. Lagerkvist skickade pjäsen till Tor Hedberg och ville gärna ha den uppförd på Lorensbergsteatern i Göteborg, »Sverker Ek rekommenderade den varmt, men förgäves» (Ingrid Schöier, *Pär Lagerkvist* (1987) s. 204–5).

Lagerkvist berättar i ett brev till Edward Hald i januari 1917 att han upptäckt ett felaktigt ihophäftat korrekturexemplar som gjorde dramat svårbegripligt, och antyder att det skulle kunna förklara varför pjäsen refuserats så flitigt!

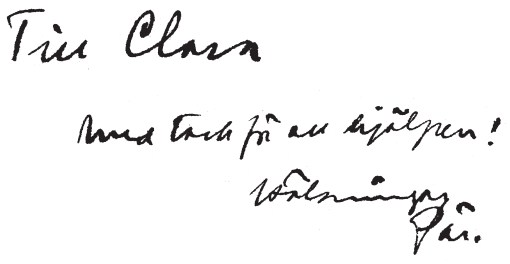
Till Clara

med tack för all hjälpen!

Hälsningar Pär.

13. Teater. Den svåra stunden. Tre enaktare. Modern teater. Synpunkter och angrepp.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1918. 184 s. Häftad, tryckta omslag, ngt nött, sista bladet med hundöra.

Dedikation: *»Till Clara med tack för all hjälpen! Hälsningar Pär.»* 5000 kr

❡ *Teater* utkom i början av juni och består av tre enaktare samt essän »Modern teater. Synpunkter och angrepp».

Pär Lagerkvist (f. 1891) var yngst bland sju syskon. Äldst var systern Annie (f. 1877) och närmast Pär i ålder var Clara, född 1889. Hon blev landskanslist i Växjö och gifte sig med Lagerkvists klasskamrat, senare läroverksadjunkten Pontus Fransson, kallad »Filius».

Den här dedikationen illustrerar något som var betydelsefullt när det gäller Pär Lagerkvists tidiga författarbana: det oerhörda stöd han hade av sin familj. »Tack för hjälpen» är inte någon ovanlig replik i Pärs många brev till sina syskon, och gäller allt från ekonomiskt stöd och hushållshjälp till kläder och annat som sänts honom med post, samt otaliga små och stora ärenden i Sverige under Lagerkvists år utomlands.

Clara var ett konkret stöd när det gäller förverkligandet av Pärs författarplaner. Hon gav honom ett skrivställ i julklapp redan 1905, och assisterade honom senare ofta med renskrivning av hans manuskript. Det var säkert det som Pär tackar för i denna dedikation. Först 1929 berättar han, i brev till regissören Per Lindberg, att han »fått en sån där maskin» för att kunna sköta sin egen renskrivning. Till och med själva brevet är maskinskrivet för övnings skull. Syskonen tycks dock ha hjälpt honom med renskrivning även vid senare tillfällen.

Lagerkvist hade en del bekymmer med *Teater*. Han sände manuskriptet till Karl Otto Bonnier 28 mars 1918 och betonade samtidigt i ett

brev att boken borde komma ut snarast, »under teatersäsongen, ej långt fram på våren». Av ett senare brev till August Brunius framgår att det hela inte gick som författaren tänkt: »För övrigt är ju boken redan dödsdömd, tack vare dessa Bonniers! Man lovade den utgiven i slutet av april, och den kommer i början av juni, mitt i sommarn, då varken publik eller kritik kan tänkas intressera sig för en sådan sak. Och så detta vanvettiga pris! – Om jag inte händelsevis skrivit boken, så skulle jag för min del aldrig fått tillfälle komma i beröring med den».

14. Onda sagor.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1924. 152 s. Bunden med tryckta omslag inkl. rygg i ett vackert pappersband med klistermarmorerat överdragspapper, ryggen skinnskodd upptill och nedtill, ryggtitelfält i skinn, inlagan oskuren frånsett övre stänkt snitt (Axel Knudsen 1958).

2500 KR

❡ Lagerkvists klassiska novellsamling innehåller bland annat »Far och jag», »Frälsar-Johan», »Hissen som gick ner i helvete» och »En hjältes död». Utkom i maj.

15. Hjärtats sånger.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1926. 80 s. Häftad med tryckta omslag. Något nött, omslagsfalsarna förstärkta. I ett skjutfodral. Exlibris: Pro Finlandia. Löst bifogat ett kvitto på ett bidrag till förmån för Finland (110 kr) i form av ett dubbelvikt tackkort tillställt »Arkitekt Robert Berghagen».

Lång egenhändig dedikation på förtitelbladet:

»I Finlands heroiska och segerrika kamp kan man se en början till individualismens revanche efter en tid av måttlös överskattning av massa, kvantitet. En revanche som måste komma, eftersom den västerländska kulturen som ingen annan grundar sig på individualism. Finlands insats är helt i västerlandets verkliga anda. Därför skall den säkerligen minnas med gripenhet och tacksamhet så länge denna kultur består. Pär Lagerkvist 4. 2. 40.»

6000 KR

❡ Vinterkriget 1939–40 inleddes med Sovjetunionens angrepp på Finland den 30 november 1939. Bok- och manuskriptauktionen *Pro Finlandia* var en svensk manifestation av solidaritet med Finlands kämpande folk och ägde rum den 28–29 februari & 1 mars 1940. Auktionens exlibris som insattes i alla böcker var utformat

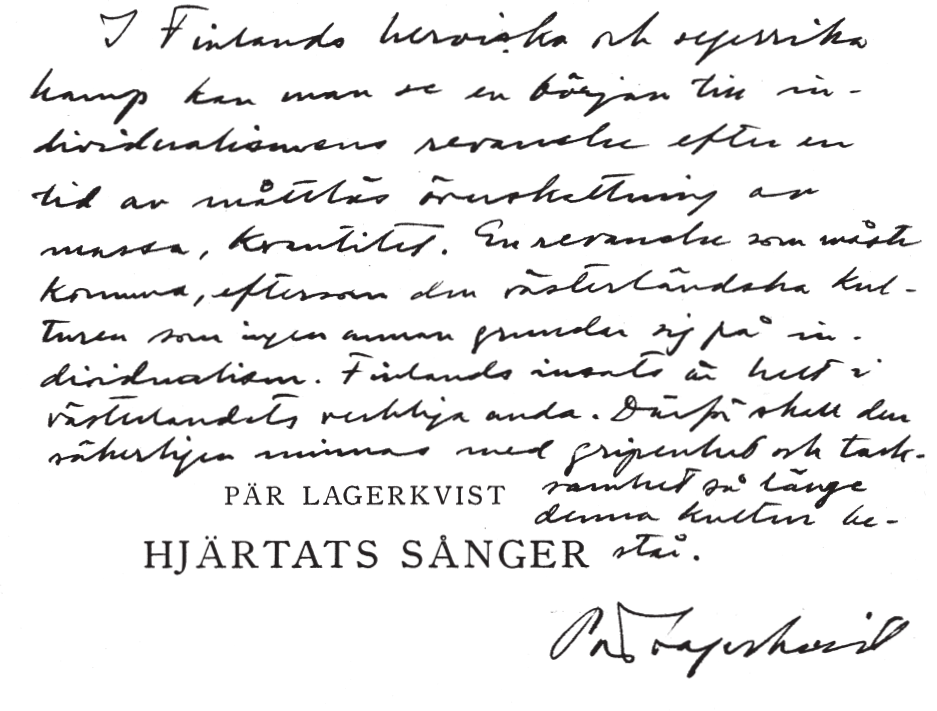

av Otto G. Carlsund och alla insatser för att genomföra auktionen gjordes utan ersättning. Lagerkvist, som engagerade sig kraftfullt för de drabbade grannländerna under andra världskriget, skrev denna långa dedikation några dagar efter att Röda armén inlett en förnyad offensiv på Karelska näset den 1 februari 1940.

Pro Finlandia, 813 a.

Boken, en av de finaste kärleksdiktsamlingarna i svensk lyrik, utkom i början av april 1926.

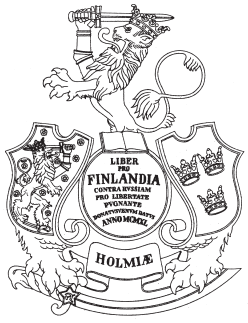

16. Hjärtats sånger.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1926. 80 s. Bunden med omslagen i ett enkelt linneband med skinnetikett på ryggen.

Dedikation: *»Till Fröken Aagot Ameln med hälsning från Pär Lagerkvist».* (Daterad nov. 1934 av annan hand.) 2500 kr

¶ Denna bok är ett minne av en av Lagerkvists största framgångar som dramatiker, det succéartade uruppförandet i Bergen av hans antinazistiska pjäs *Bödeln*.

Den då 23-åriga Aagot Ameln (1911–1998) var dotter till den norske affärsmannen Haakon Ameln, som sedan 1919 var svensk konsul i Bergen. Hon erhöll säkerligen diktsamlingen – en av Lagerkvists finaste – någon vecka efter att författaren vistats i staden för att bevista urpremiären av *Bödeln* i regi av Per Lindberg på Den Nationale Scene (23 oktober 1934).

Lagerkvist fasade för bjudningar och intervjuer men passade under norgevistelsen på att läsa korrektur på *Den knutna näven,* som utkom några veckor senare.

I ett bevarat brev berättar Haakon Ameln för Lagerkvist om *Bödelns* fortsatta framgångar och att publiken till och med kom resande i särskilda bussar från Oslo och andra orter. Den sattes även upp med framgång i Oslo följande år, men i Stockholm gjorde den publikfiasko på Vasateatern med Gösta Ekman i titelrollen och fick ett blandat mottagande, alltifrån oengagerat till direkt fientligt på grund av sin politiska tendens.

Ulla-Britta Lagerroth redogör utförligt för Per Lindbergs uppsättningar av *Bödeln* i *Regi i möte med drama och samhälle. Per Lindberg tolkar Pär Lagerkvist* (1978), s. 260–322.

17. Konungen. Skådespel i tre akter.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1932. 128 s. Häftad, tryckta omslag.

Dedikation: *»Till Carl-David och Ingrid från gamla vännerna Elaine och Pär»* 1800 kr

¶ Den med Lagerkvist jämnårige konsthistorikern Carl David Moselius (1890–1968), känd bland annat för sina studier om Louis Masreliez på 1920-talet, var även kritiker i dagspressen. Han skall 1911 ha varit den som först »introducerade benämningen expressionismen för att med uttrycket markera den skillnad som fanns mellan konstnärsgruppen De Ungas förtätade uttryckskonst och impressionisternas illusionssträvande realism» (Runar Strandberg). Den artikeln måste ha intresserat Pär Lagerkvist, som själv studerade litteraturhistoria och konsthistoria i Uppsala 1911–12, följde med i debatten, umgicks med flera framstående konstnärer och kort senare utgav sin programskrift *Ordkonst och bildkonst* (1913).

1922 skriver Lagerkvist till August Brunius, apropå stipendier: »Jag tycker de bör ge alltihop till Moselius, så han kan bli färdig med sin Masreliez och börja prata om någonting annat».

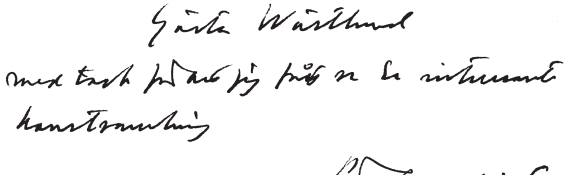

18. Vid lägereld.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1932. 72 s. Förlagets klotband med titeltryck i guld längs ryggen och med faksimil av författarens namnteckning i guld på frampärmen. Fint exemplar.

Dedikation: *»Gösta Wästlund med tack för att jag fått se Er intressanta konstsamling Pär Lagerkvist».*

Med mottagarens exlibris (av Ernst Åkerbladh, 1942). 2000 kr

¶ Gösta Wästlund (1907–1985) och hans hustru Märtha var innehavare av Ljungby Stadshotell. De hade ett stort konstintresse, ordnade utställningar av modern konst och erbjöd frikostigt sina rum åt konstnärer från hela landet, vilket med tiden resulterade i en omfattande konstsamling. Krögarparet grundade 1944 den alltjämt existerande Ljungby Konstförening.

Ovanligt mångordig dedikation för att vara av Lagerkvist, och vittnande om hans stora konstintresse sedan unga år. Bland hans närmaste vänner fanns snarare konstnärer än författare, »jag förstår inte vad en författare har bland författare att göra» skrev han i brev till August Brunius 1922. Eller som sonen Bengt uttryckt saken, »en medicinman vill aldrig träffa andra medicinmän».

19. Vid lägereld. Tredje upplagan.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1932. 72 s. Häftad, nedre yttre hörnet av främre omslaget med obetydlig fuktrand. Gott skick.

Dedikation: *»Till Tore Örjasæter med hälsning och tack för Era dikter P. L.»* 1200 kr

¶ Tore Ørjasæter (1886–1968), norsk lyriker och dramatiker som skrev på nynorsk.

(Se även Lagerkvists inträdestal i Svenska Akademien, nr 30 nedan.)

20. Skrifter av Pär Lagerkvist. 1–3.

Stockholm 1932. 300; + 348; + 248 s. Tre häftade volymer, mycket nötta, delvis utan omslag, bevarade omslag solkade.

Proveniens: författaren, humanisten och filosofen Alf Ahlberg (1892–1979).

Dedikation i del 1: *»Till Brunnsviks folkhögskola från Pär Lagerkvist».* 2500 kr

¶ Pär Lagerkvist hänvisade som regel översättare, forskare och andra till samlingsutgåvorna av hans verk såsom de auktoritativa texterna, snarare än till originalupplagorna. Den här trebandsutgåvan av hans skrifter innehåller: (1) Ångest, Den svåra stunden, Kaos, Det eviga leendet, (2) Den lyckliges väg, Den osynlige, Onda sagor, Gäst hos verkligheten, (3) Hjärtats sånger, Det besegrade livet, Han som fick leva om sitt liv.

Brunnsviks folkhögskola vid sjön Väsman norr om Ludvika i södra Dalarna är Sveriges äldsta rörelsefolkhögskola. Den startades 1906 av bland andra Karl-Erik Forsslund, en författare som Pär Lagerkvist läste tidigt. Brunnsviks folkhögskola blev inom kort starkt förknippad med arbetarrörelsen, vars organisationer stödde skolan eftersom den inte beviljades kommunalt eller statligt stöd. Lagerkvists vän Alf Ahlberg var dess rektor 1932 till 1959.

21. Bödeln.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1933. 156 s. Vinrött halvmarokängband, ryggen med upphöjda bind, inlagan oskuren frånsett övre guldsnitt, omslagen medbundna.

Dedikation (aningen beskuren upptill): *»Till Jarl Hemmer och Saga! från vännen P. L.»* 4000 kr

¶ Den ursprungliga prosaversionen av *Bödeln,* som skrevs efter Lagerkvists greklandsresa 1933 och utkom i november. Året därpå följde en dramaversion. Måltavlan är nazismen, även om bödeln representerar det allmänt onda hos människan.

Pär Lagerkvist och den finländske författaren Jarl Hemmer (1893–1944) var goda vänner och brevväxlade från 1931 till den senares död 1944, Saga var hans hustru.

Vilhelm Ekelunds exemplar

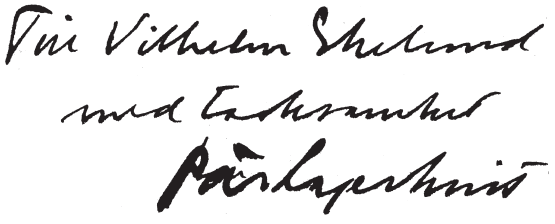

22. Den knutna näven.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1934. 128 s. Häftad, tryckta omslag, gott skick.

Dedikation: *»Till Vilhelm Ekelund med tacksamhet Pär Lagerkvist.»*

(Ursprungligen hade Lagerkvist avsett att dedikationen skulle avslutas: »från Pär Lagerkvist», men ändrade sig och skrev förnamnet över det påbörjade »från».) 7500 KR

❡ Pär Lagerkvist företog sin första resa till Grekland 1933 och upplevde på hemvägen ett Europa där fascism och nazism var på frammarsch. Efter hemkomsten skrev han *Bödeln,* som utkom vintern 1933, och *Den knutna näven*, en bekännelse till det klassiska idealet och ett kraftfullt försvar för västerländsk humanism mot barbari och diktatur, med Akropolis – den knutna näven – som symbol för kamp och seger. Boken utkom i november och innehåller fyra essäer, »Den knutna näven», »Stridsland, evighetsland», »Undret i Delphi» och »Hellensk morgondröm».

Pär Lagerkvist hade influerats av Vilhelm Ekelund redan som mycket ung, och hade redan då gjort dennes trotsiga och publikfrånvända författarideal till sitt. Men han såg även Ekelunds plats i den idealistiska och klassiska tradition i svensk litteratur som går från Tegnér över Viktor Rydberg och Vilhelm Ekelund – hans »favorit och rollmodell» (Håkan Möller) – till sig själv, och som han beskriver 1946 i sitt minnestal över Tegnér i Svenska Akademien. Dessa diktare hade en gemensam värdegrund, arvet från Hellas. Att Lagerkvist valde *Den knutna näven* som gåva till Ekelund var inte någon slump.

23. Den knutna näven. Andra upplagan.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1936. 128 s. Häftad, tryckta omslag. Ouppskuren, fint skick.

Med egenhändigt skrivet citat ur boken:

»Anden är inte maktlös – fast man så gärna vill tro det! Dess näve är bepansrad såväl som våldets. Och till sist är den den starkaste av de två. Pär Lagerkvist».

4000 KR

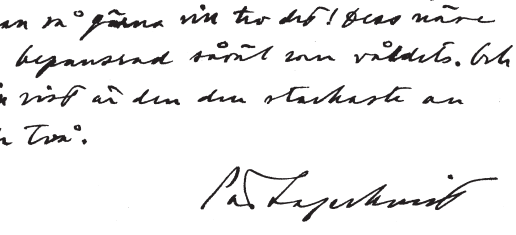

24. Den knutna näven. Andra upplagan.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1936. 128 s. Häftad, tryckta omslag, fint exemplar.

Dedikation: *»Till Curt Weibull med tack för de oförgätliga dagarna och för Enhetstanken i Norden / Pär Lagerkvist».* 4000 KR

❡ Minne av Pär Lagerkvists promotion till hedersdoktor vid Göteborgs högskola i oktober 1941.

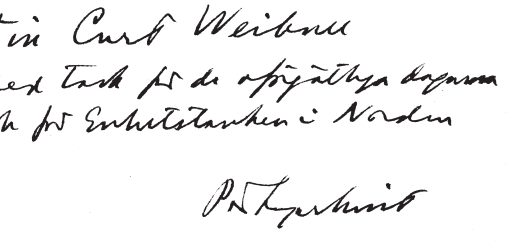

Lagerkvist tackade högskolans rektor, historieprofessorn Curt Weibull (1886–1991, rektor 1936–1946) för kallelsen till hedersdoktor i brev den 21 augusti. Han finner det passande att bli hedersdoktor just i Göteborg, där han mött »sympati och förståelse tidigare än på an-

dra håll», dessutom kände han sig med anledning av huset på Tjörn som västkustbo. Lagerkvist gruvar sig för högtidligheten men lovar försöka övervinna sin rädsla för ceremonier och komma, och infann sig också verkligen till promotion och festmiddag i Göteborg den 11 oktober samma år.

Efteråt sände han Weibull detta exemplar av *Den knutna näven,* med en hänvisning till dennes promotionsföreläsning »Enhetstanken i Norden». Valet av bok överraskar inte, det världspolitiska läget hade figurerat stort i flera av festtalen i Göteborg och *Den knutna näven* representerar i hög grad Lagerkvists »kämpande humanism» under de svåra krigsåren, just den hållning som låg bakom kallelsen till hedersledamot.

Ur motiveringen (cit. efter Möller (2012), s. 197–98): »Må jag som Musagetes få nämna Pär Lagerkvist, den svenske diktaren i våra dagar som främst förtjänar siarnamnet, som skådat in i tidens mörker men också låtit blicken tränga genom mörkret mot de evärdliga ideal som lyst de ädlaste av vårt släkte.»

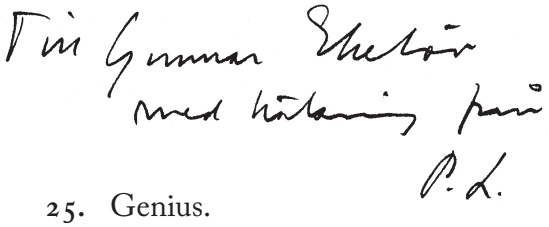

25. Genius.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1937. 80 s. Bunden med främre omslaget (aningen fläckat) i ett trevligt halvpergamentband.

Dedikation: »*Till Gunnar Ekelöv med hälsning från P. L.*» 7500 KR

¶ Diktsamling, utkom i mitten av november.

Gunnar Ekelöf (1907–1968) hade 1932 sänt Lagerkvist sin debutbok, tillsammans med ett brev som påminner inte så litet om det som den unge Lagerkvist själv sände till den uppburne Heidenstam 1908. De två författarna kom aldrig varandra verkligt nära, vilket ju var typiskt för många av Lagerkvists författarkontakter. Men de blev kolleger i Svenska Akademien i och med Ekelöfs inval 1958, och många av hans böcker fanns i Lagerkvists bibliotek.

Lagerkvist skall senare även ha föreslagit Ekelöf till Nobelpriset.

Dedikationens felstavning av Ekelöfs efternamn, i linje med Lagerkvist nystavningsexperement i början av seklet, var säkert avsiktlig.

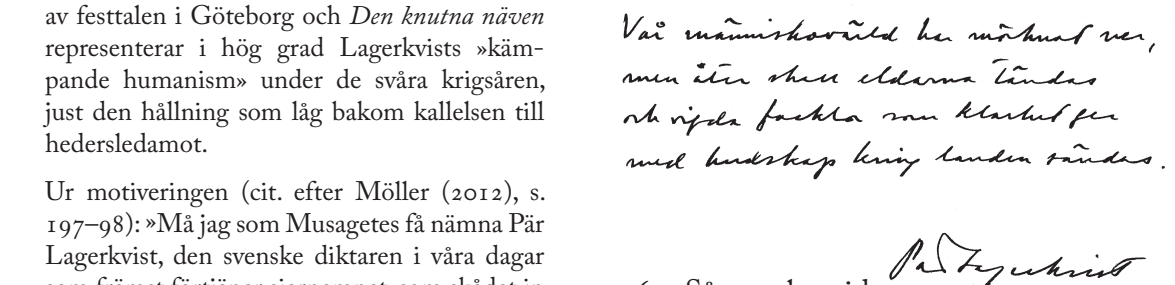

26. Sång och strid.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1940. 124 s. Häftad, tryckta omslag (nötta). Exlibris för Einar och Mattis Sjövall.

Med egenhändigt skriven diktstrof av Lagerkvist på första, tomma sidan:

»Vår människovärld har mörknat ner
men åter skall eldarna tändas
och vigda facklor som klarhet ger
med budskap kring landen sändas

Pär Lagerkvist».

4500 KR

¶ Femte tusendet. Boken utkom på hösten 1940, men precis hälften av de 48 dikterna hade dessförinnan publicerats i olika tidningar och tidskrifter.

Den handskrivna diktstrofen avslutar »Hoppets fackla» och står tryckt på s. 45. Man kan förmoda att Lagerkvist trytferat exemplaret för någon välgörenhetsauktion under krigsåren, diktsamlingen hör till det som emellanåt benämns Lagerkvists »beredskapsdiktning».

Einar Sjövall (1879–1964) var professor i patologisk anatomi och rättsmedicin i Lund, samt övertygad socialist.

27. Sång och strid.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1940. 124 s. Förlagsband med skyddsomslag (ngt nött med några riss och obetydlig pappersförlust). En papperslapp ligger som bokmärke vid s. 109 (dikten »Källan»).

Med bilagt handskrivet placeringskort – »Fil. Dr. Pär Lagerkvist» – från festmiddagen efter promotionen till hedersdoktor i Göteborg, med en handskriven hälsning av Lagerkvist (till Emil Zilliacus) på baksidan i blyerts:

»Pär Lagerkvist gladde sig oändligt åt att träffa dig igen – du har betytt mycket för mig under årens lopp. Pär». 4000 KR

¶ Mycket fint associationsexemplar med anknytning till Göteborgs högskolas 50-årsjubileum den 11 oktober 1941 (se nr 24 ovan), då åtta hedersdoktorer promoverades, däribland Pär Lagerkvist, Ernst Cassirer och den finlandssvenske författaren Emil Zilliacus (1878–1961). Denna bok med placeringskort har tillhört den sistnämnde.

Emil Zilliacus hörde till vägledarna för ett intensivt greklandsintresse under 1920- och 30-talen, med Akropolis sedd som humanistisk kultplats. Detta torde ha påverkat Pär Lagerkvist, för vilken Akropolis blev en symbol för den västerländska humanismens kamp mot barbari och diktatur, »Den knutna näven».

Under andra hälften av 1930-talet hörde Zilliacus, liksom Lagerkvist, till gästerna hos prins Eugen på Waldemarsudde, en inte oväsentlig motståndscell under de mörka krigsåren. Valet av bok är passande, diktsamlingen *Sång och Strid* hör till Lagerkvists »beredskapsdiktning» under andra världskriget.

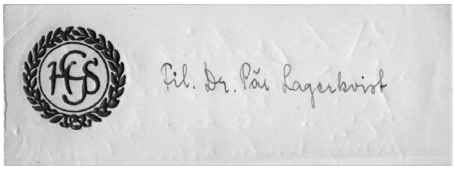

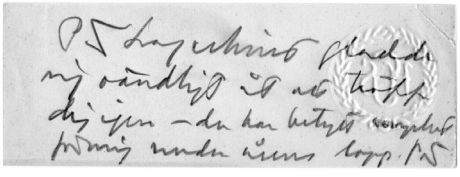

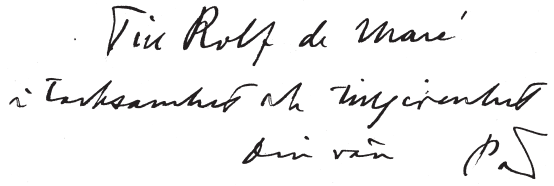

28. Sång och strid.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1940. 124 s. Häftad, tryckta omslag, gott skick.

Dedikation: *»Till Rolf de Maré i tacksamhet och tillgivenhet Din vän Pär».* 3500 KR

¶ Mecenaten och konstsamlaren Rolf de Maré (1888–1964) hade efter läsningen av *Motiv* (1914) kontaktat Pär Lagerkvist och erbjudit sig att stödja honom ekonomiskt, eftersom han var mycket intresserad av modern konst. Han bidrog även till introduktionen av Lagerkvists verk i Frankrike och satte med Svenska Baletten i Paris upp den experimentella »Maison de fous», baserad på Lagerkvists enaktare »Himlens hemlighet» ur *Kaos* (1919), med danser av Jean Börlin och musik av Viking Dahl.

29. Verner von Heidenstam. Inträdestal i Svenska Akademien den 20 december 1940.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1940. 52 s. Häftad, tryckta omslag. I ett skjutfodral med marmorerade överdragspapper och tryckt titeletikett på ryggen.

Dedikation: *»Till Torsten Fogelqvist med varm hälsning från P. L.»* 2000 KR

¶ Lagerkvist hade redan 1908 som 16-åring vänt sig till den beundrade Heidenstam med en novell för att få veta om han gjorde rätt som satsade på att bli författare. Heidenstam svarade uppriktigt och inte alldeles avvisande, ytterligare några brev växlades, och han erhöll senare dedikationsexemplar av Pär Lagerkvists böcker.

När Lagerkvist 1940 kallades att efterträda Heidenstam på stol nr 8 i Svenska Akademien var det till stor del för att denne själv önskat det. Men alla ledamöter stödde inte Lagerkvists inval, Per Hallström befarade att regeringen

skulle inlägga veto av oro för reaktionerna från Tyskland, och även Fredrik Böök och Sven Hedin skall ha vållat problem vid inträdet.

Författaren och publicisten Torsten Fogelqvist (1880–1941) var själv ledamot av Svenska Akademien sedan 1931 och hade efterträtt Karlfeldt. Under 1930-talet och till sin död tog han starkt ställning mot nazismen, särskilt efter den tyska ockupationen av Danmark och Norge. Fogelqvist hörde under andra hälften av 1930-talet – liksom Lagerkvist och Emil Zilliacus (se nr 27 ovan) – till gästerna hos prins Eugen på Waldemarsudde.

30. Verner von Heidenstam. Inträdestal i Svenska Akademien den 20 december 1940.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1940. 52 s. Häftad, tryckta omslag.

Dedikation: *»Till Tore Örjasæter med varm julhälsning från Pär Lagerkvist».* 1500 KR

❡ Tore Ørjasæter (1886–1968), norsk lyriker och dramatiker som skrev på nynorsk.

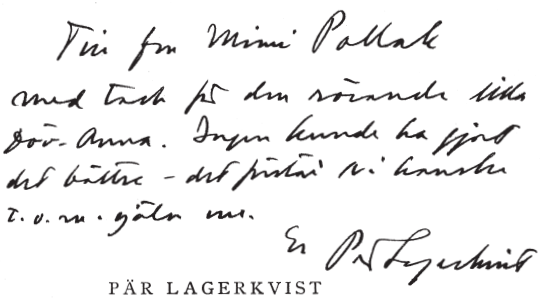

31. Midsommardröm i fattighuset. Skådespel i tre akter.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1941. 120 s. Fint pappersband av Johanna Röjgård (2012), omslagen medbundna, inlagan helt oskuren. Med några regianteckningar i blyerts på s. 78–91.

Dedikation: *»Till fru Mimi Pollak med tack för den rörande lilla Döv-Anna. Ingen kunde ha gjort det bättre – det förstår Ni kanske t.o.m. själv nu. Er Pär Lagerkvist».* 4500 KR

❡ Mimi Pollak (1903–1999) spelade rollen som Döv-Anna vid pjäsens uruppförande på Blancheteatern, i regi av Per Lindberg och med Georg Rydeberg i rollen som Blind-Jonas. Det var Lagerkvists och Per Lindbergs sista samarbete. Pollak blev senare Dramatens första kvinnliga regissör.

Midsommardröm i fattighuset utkom och uppsattes samtidigt i slutet av november och kom att bli Lagerkvists mest spelade pjäs. Han ansåg själv att det var hans mest lättillgängliga dramatik. Att den uruppfördes på Blancheteatern och inte på Dramaten torde ha berott på att den senare nyligen gästspelat i Tyskland.

Ulla-Britta Lagerroth redogör mycket utförligt för denna uppsättning i sin monografi om Lagerkvists och Lindbergs samarbete, i kapitlet »Drömspel i krigstid» (*Regi i möte med drama och samhälle. Per Lindberg tolkar Pär Lagerkvist* (1978) s. 349–81).

32. Onda sagor. Illustrerad av Thor Fagerkvist.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1943. 62 s. + 11 planscher (utanför pagineringen men tryckta i arket). Häftad med omslag. Gott skick.

Dedikation: *»Till Ella och Marianne från vännerna Pär och Elaine».* 2500 KR

❡ Originalupplagan hade utkommit knappt 20 år tidigare, 1924. Konstnären Thor Fagerkvists (1884–1960) bilder till denna illustrerade upplaga av *Onda sagor* uppskattades stort av Pär Lagerkvist. När han bad att få köpa originalen erhöll han dem i stället som gåva.

Ella och Marianne har inte kunnat identifieras.

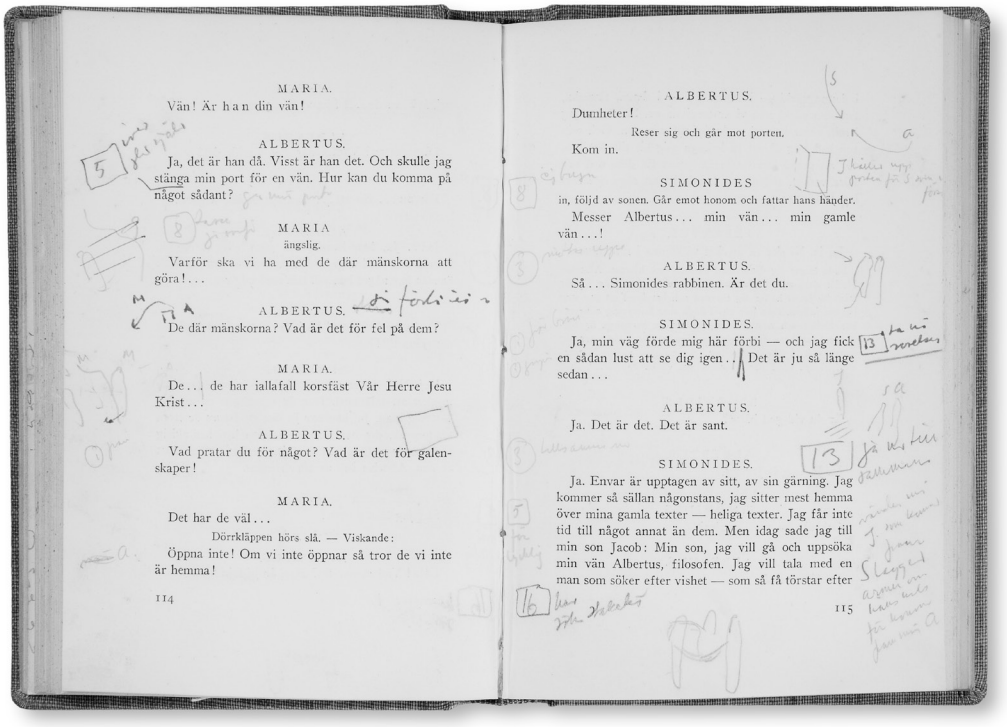

MARIA.

Vän! Är han din vän!

ALBERTUS.

Ja, det är han då. Visst är han det. Och skulle jag stänga min port för en vän. Hur kan du komma på något sådant?

MARIA

ängslig.

Varför ska vi ha med de där mänskorna att göra!...

ALBERTUS.

De där mänskorna? Vad är det för fel på dem?

MARIA.

De... de har iallafall korsfäst Vår Herre Jesu Krist...

ALBERTUS.

Vad pratar du för något? Vad är det för galenskaper!

MARIA.

Det har de väl...

Dörrklappen hörs slå. — Viskande:

Öppna inte! Om vi inte öppnar så tror de vi inte är hemma!

ALBERTUS.

Dumheter!

Reser sig och går mot porten.

Kom in.

SIMONIDES

in, följd av sonen. Går emot honom och fattar hans händer.

Messer Albertus... min vän... min gamle vän...!

ALBERTUS.

Så... Simonides rabbinen. Är det du.

SIMONIDES.

Ja, min väg förde mig här förbi — och jag fick en sådan lust att se dig igen.. Det är ju så länge sedan...

ALBERTUS.

Ja. Det är det. Det är sant.

SIMONIDES.

Ja. Envar är upptagen av sitt, av sin gärning. Jag kommer så sällan någonstans, jag sitter mest hemma över mina gamla texter — heliga texter. Jag får inte tid till något annat än dem. Men idag sade jag till min son Jacob: Min son, jag vill gå och uppsöka min vän Albertus, filosofen. Jag vill tala med en man som söker efter vishet — som så få törstar efter

33. De vises sten. Skådespel i fyra akter.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1947. 220 s. Bunden utan omslag i ljus buckram, ryggtitelfält i skinn, första bladet med liten förstärkning a tergo (bakom dedikationen).

Dedikation: »*Till Alf Sjöberg från vännen Pär Lagerkvist*». 8000 kr

❡ Alf Sjöbergs (1903–1980) regiexemplar för uppsättningen på Dramaten. Fullskriven på nästan varje sida med regianvisningar, rollistan ifylld med namn, däribland »Lasse» (Lars Hanson) och »Palme» (dvs. Ulf). Beställningssedeln till bokbindaren löst bilagd.

De vises sten utkom i slutet av oktober 1947 och spelades förvintern 1948 på Dramaten. Pär Lagerkvist var mycket nöjd, fann Lars Hanson i huvudrollen »storartad», och fursten, Ulf Palme, »oöverträfflig» – »Jag har aldrig spelats så bra i Stockholm».

Alf Sjöberg gjorde även en bearbetning av pjäsen för radio, utgiven av Radiotjänst 1951 (*Radiotjänsts teaterbibliotek,* 104). Några år senare filmatiserade han Lagerkvists *Barabbas* (1953) med Ulf Palme i titelrollen.

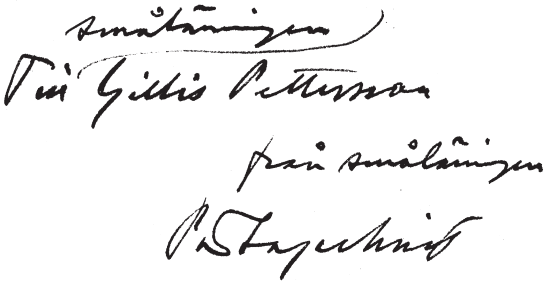

34. Barabbas.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1950. 208 s. Häftad med omslag och skyddsomslag (nött).

Med vackert skriven dedikation i blått bläck: *»Till smålänningen Gillis Pettersson från smålänningen Pär Lagerkvist»* 3500 KR

¶ I och med romanen *Barabbas*, utgiven i början av september 1950 och därefter en storartad framgång över hela världen, blev Lagerkvist en given kandidat för det litterära Nobelpriset. Många förväntade sig att han skulle få priset redan 1950, och familjen gjorde till och med vissa förberedelser för att möta press och gratulationer. Det året gick priset till Bertrand Russell, men Lagerkvist erhöll det följande år, 1951. Att *Barabbas* och *Dvärgen,* Lagerkvists största internationella framgångar, hade särskild betydelse för hans Nobelpris framgår även av diplomet, utformat av Bertha Svensson-Piehl, vilket pryds med motiv ur dessa verk.

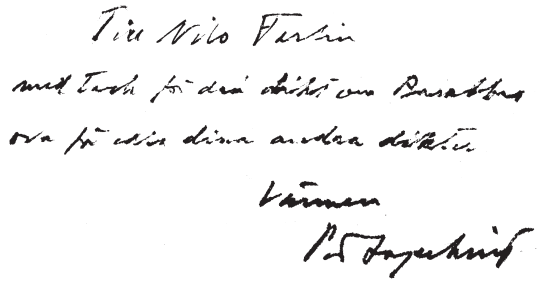

Nils Ferlins exemplar

35. Barabbas.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1950. 208 s. »Tjugunionde–trettioåttonde tusendet» av första upplagan, med recensionsutdrag på främre omslagsfliken och förlagsreklam på den bakre. Häftad med omslag och skyddsomslag (nött).

Dedikation: *»Till Nils Ferlin / med tack för din dikt om Barabbas och för alla dina andra dikter / Vännen Pär Lagerkvist»* 5000 KR

¶ Tillsammans med Nils Ferlins dikt »Barabbas. Till Pär Lagerkvist» (tidningsurklipp från 1951, med ytterligare tre Ferlindikter). Urklippet hör inte ursprungligen till boken.

Nils Ferlin (1898–1961) skrev en dikt om Barabbas och sände till Lagerkvist i mitten av augusti 1951, »en liten visa till dej, store Pär – om du inte tar illa opp».

NYA
DIKTER
av
Nils Ferlin

BARRABAS
Till Pär Lagerkvist

Mörkret tog säkert emot dej,
Barrabas. — Ljuset är vasst.
Mörkret är lugnt och barmhärtigt
och aldrig har mörkret hast.
Lugnt som en mussla är mörkret,
ljuset det skär som ett skri.
Drunknar i mörkret och bor som
en pärla kanhända däri.

Och just —

Det stiger ett hest miserere
från öken och ångande jord
och drar över bäckens därnere
mjukt rasslande silverord.

Då hörs dina molltunga sånger
som bruset av regn kring vår dal,
du broder av längtan och ånger
och mörka getsemanekval.

En pina är livet — en gåta,
— eld slår emot is i ditt bröst.
Och just när du fick oss att gråta
kom gyckel och hån i din röst.

En doktorsavhandling

Han som sitter därborta hade en doktorsavhandling
som vinden tog hand om
ja, bokstavligen blåste den bort
(någonstans i Tyrolen, tror jag).
Tålmodigt hade han arbetat på den
och säkert kändes det svårt
några år framöver, men numera
tar han det stillsamt och filosofiskt.
— Vi behöver nog lite till mans en doktorsavhandling
som blåser bort, säjer han.
Och det krävs inte mer än ett öppet fönster.

Sorg följde mej blott —

Ett helgons vagga, en skökas grav
— hur vägen krökte och vände
kom aldrig en blomst till min sökarstav,
sorg följde mej blott och elände.
Palats och purpur mej livet gav
och ständigt tommare händer.
— Den blommade aldrig min sökarstav
men sjönk som en brand bland bränder.

Nils Ferlin

36. Barabbas.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1950. 208 s. Rött halvmarokängband (Bonniers bokbinderi), ryggen med två upphöjda bind och sparsam förgyllning. Omslagen och skyddsomslaget (utan flikarna) medbundna. Vackert graverat exlibris för konstnären Torsten Hollinger (1897–1984).

2500 KR

37. Barabbas.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1950. 208 s. »Fyrtioåttonde–femtioandra [tusendet]» av första upplagan. Halvfranskt band, slät rygg med präglad dekor i svart föreställande ett kors, samt med titel och författarnamn i guld (Håkan Wahlström). Främre omslaget medbundet. 1200 KR

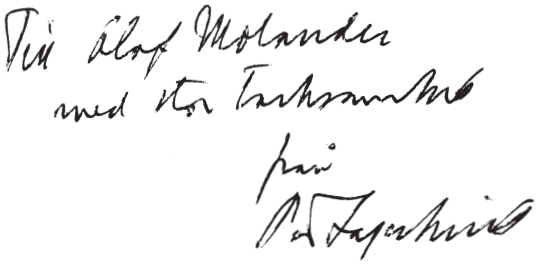

38. Barabbas. Skådespel i två akter.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1953. 152 s. Häftad, tryckta omslag, oskuren och till stor del ouppskuren.

Dedikation: *»Till Olof Molander med stor tacksamhet från Pär Lagerkvist».* 4000 KR

¶ Romanen *Barabbas* hade blivit ytterst framgångsrik i hela världen, och spelade en viktig roll för att Pär Lagerkvist belönades med Nobelpriset 1951. Därför var man angelägen om att prova berättelsen även i andra medier, och Barabbas blev både skådespel och spelfilm.

Olof Molander (1892–1966) regisserade styckets urpremiär på Dramaten:

»Den dramatiserade versionen av *Barabbas* hade i Olof Molanders regi premiär på Dramaten den 30 januari 1953. Redan skådespelets inövning hade fått stor publicitet. Uppbådet av flera av teaterns mest illustra namn – Holger Löwenadler som Petrus, Olof Widgren som Sahak, Jarl Kulle som uppsyningsman i gruvan och Dramatendebutanden Anders Ek som Barabbas – vittnar om en ambitiös uppsättning som också underströk skådespelets status. Premiären tycks av recensionerna att döma, som i Stockholmstidningarna genomgående var stort uppslagna, ha haft något av galaspektakel över sig. Teatern var fullsatt, kungaparet närvarande och ›det var känt folk i så långa rader, att ingen kan räkna upp dem› noterade *Svenska Dagbladets* (31/1 1953) utsände» (Håkan Möller, *Pär Lagerkvist. Ögonblickets diktare och marknaden* (2012), s. 215).

39. Aftonland.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1953. 96 s. Häftad, tryckta omslag, fint exemplar.

Dedikation: *»Till Sigfrid och Margit Siwertz från vännen Pär Lagerkvist».* 2500 KR

¶ Pär Lagerkvists sista diktsamling, utgiven 21 oktober 1953. Författaren Sigfrid Siwertz (1882–1970) var hans kollega i Svenska Akademien, och hade tagit sitt inträde 1932.

40. Aftonland.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1953. 96 s.

Svart marokängryggsband, skoningar i brunt skinn, pärmpapper komponerat av Niels-Henry Mörck, omslagen och ryggen medbundna (Nils Lindes bokbinderi). I enkelt klotöverdraget fodral. 4000 KR

41. Sibyllan.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1956. 224 s. Häftad med tryckta omslag, utan skyddsomslag. Gott skick.

Dedikation: *»Till Hilma från Pär».* 1500 kr

¶ Utkom 10 november. Sibyllan, övergiven av gud, är till stor del Lagerkvist själv, »min egen situation i nuet, som gammal». Han har beskrivit boken som Småland i Grekland – »Det är Skärvet från Gäst hos verkligheten som går igen i Sibyllans hemby i Delphi».

Pärs syster Hilma (f. 1885) intog en särställning för Pär bland syskonen och var förebild för Signe i *Gäst hos verkligheten*.

42. Sibyllan.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1956. 224 s. Mellanbrunt halvmarokängband, omslagen och skyddsomslaget (utom flikarna) medbundna. Ryggen (ytterst svagt solkad) med två upphöjda bind samt sparsam blindpräglad och förgylld dekor, övre guldsnitt. Monogramsignerat W[illiam] B[arkell], från vilkens privata bibliotek boken kommer. 1500 kr

43. Gäst hos verkligheten. Illustrerad med trägravyrer av Sven Ljungberg.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1957. 156 s. Trägravyrer i texten tryckta direkt från stockarna. Häftad med tryckta originalomslag. Fint exemplar.

Dedikation: *»Till Pontus på 70-årsdagen från hans gamle vän Pär»* 6000 kr

¶ Originalupplagan utkom 1925. Fint proveniensexemplar av denna starkt självbiografiska bok om uppväxten i Småland, genom sin dedikation till Pontus Fransson (1887–1968), Lagerkvists vän sedan folkskolan och senare hans svåger genom giftermålet med Clara Lagerkvist.

Sven Ljungberg (1913–2010) och Pär Lagerkvist hade regelbunden kontakt i arbetet med illustrationerna till *Gäst hos verkligheten* under 1956 och 1957. Ljungberg sände gravyrerna efterhand de blev klara, författaren granskade dem noga och kom ibland med synpunkter. Han skall ha uppskattat att även Ljungberg var

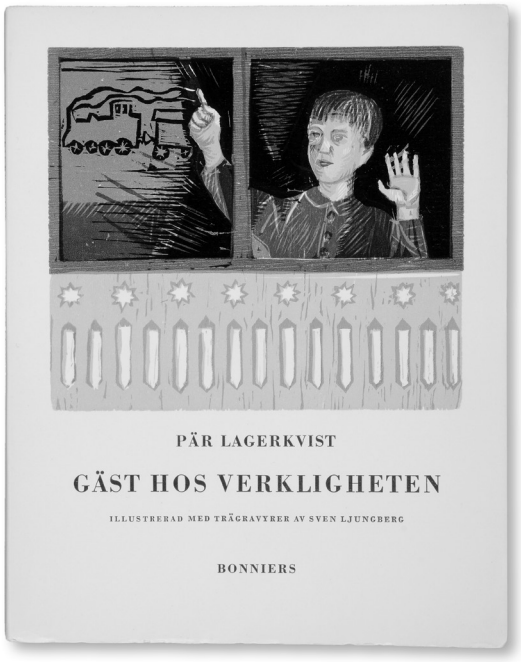

smålänning, så att han förstod bygden och kunde återge den på rätt sätt. Lagerkvist ansåg att illustrationerna var »de bästa illustrationerna i Sverige, ja, ta mig faen i hela världen!»

På s. 45 återfinns den välkända bilden av far och son på dressin längs järnvägsspåret genom skogen, utgivet som frimärke 1981.

44. [Trilogin Pilgrimen.]

Proveniens: Pär Lagerkvists syster Clara och hennes man, Pärs barndomsvän Pontus Fransson.

3000 kr

Ahasverus död.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1960. 136 s. Första upplagan, »tjugoandra-tjugonionde tusendet». Häftad, tryckta omslag & skyddsomslag. Till stor del ouppskuren, fint skick.

Dedikation: *»Till Clara och Pontus med julhälsning från Elaine och Pär».*

¶ »Jag är ju den som nekat Gud att luta sitt huvud mot mitt hus. Bör jag då inte skriva denna bok om Ahasverus? Ahasverus död är kanske min egen död, mitt eget avsked till livet», skrev Lagerkvist i sina anteckningar för denna bok.

Pilgrim på havet.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1962. 152 s. Första upplagan, »tjugoförsta-tjugosjunde tusendet». Häftad, tryckta omslag och skyddsomslag. Till stor del ouppskuren, fint skick.

Dedikation: *»Till Clara och Pontus med julhälsning från Pär och Elaine».*

Det heliga landet.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1964. 104 s. Häftad, tryckta omslag och skyddsomslag. Fint skick.

Dedikation: *»Till Clara och Pontus med hälsning från Pär och Elaine».*

45. Pilgrim på havet.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1962. 152 s.

Skinnryggsband utformat av Wolfgang Bremer och bundet i 50 exemplar för Bokbindarkonstens vänner 1963 (Gust. Hedbergs hovbokbinderi). Slät rygg i fransk, grå marokäng, osynliga pergamenthörn, överdrag av japanskt papper med handtryckt dekor i blågrönt, handstickade kapitäl, övre grafitsnitt. Omslag och skyddsomslag medbundna. 2500 KR

¶ Sten G. Lindberg beskriver i »Konstnärliga 1900-talsband i Kungl. biblioteket» (*Biblis* 1985) det 20-tal bokband som utfördes i liten upplaga för abonnenterna i Bokbindarkonstens vänner 1961–73.

46. Mariamne.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1967. 120 s.

Bunden med omslag och skyddsomslag inkl. ryggar i ett helt pergamentband med genomträdda bind och »kombinerat toppsnitt i guld och rött» enligt bokbindarens egen beskrivning. Signerat »MAE 1984», dvs. Marlis Egli, som själv redogjort för bandets tillkomst på ett bifogat katalogblad: »Bandet är tillverkat på en kurs i bokbinderi med den schweiziske bokbindarmästaren Hugo Peller som ledare. Kursen ägde rum i Antonia och Nils Grotenfelts bibliotek på Wehmais gård i Juva, Finland, juni 1984». Senare skjutfodral, också beställt från Marlis Egli (omkr. 1987).

4000 KR

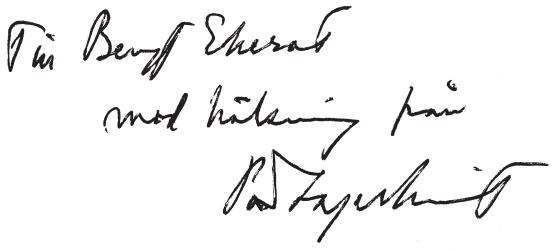

47. Mariamne.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1967. 120 s. Häftad, tryckta omslag och skyddsomslag (lätt nött).

Dedikation: *»Till Bengt Ekerot med hälsning från Pär Lagerkvist».*

6000 KR

¶ Ulf Lagerkvist berättar i sin minnesbok om fadern, *Den bortvändes ansikte* (1991) s. 139–40, om denna mycket speciella kontakt:

»Den märklige skådespelaren Bengt Ekerot, som då redan var en man som döden snuddat vid, blev oerhört gripen av *Mariamne* och ville absolut göra en uppläsning ur boken i radio. Han ringde pappa flera gånger och talade om hur mycket den betytt för honom och pappa var märkbart rörd över de här samtalen. Annars var han ju ofta mycket besvärad och ibland bryskt avvisande när folk ville tala med honom om hans böcker, men den här gången reagerade han helt annorlunda. Det var nästan som om närheten till döden hade utgjort ett föreningsband mellan honom och Ekerot. När han fick höra uppläsningen var han mycket nöjd.»

Lagerkvists sista bok skrevs våren 1967 och utkom i september. Den tillkom i djup sorg och smärta. Mariamne var Elaine, svårt sjuk då boken skrevs och borta kort senare. Herodes, tyrannen i *Mariamne,* »det är jag själv, fast inte bara jag själv» avslöjade Lagerkvist i ett samtal med Erik Lönnroth.

Korrekturexemplar

Korrektur spelar en interessant roll i tillkomsten av Pär Lagerkvists böcker. Att nedanstående korrekturexemplar alla är skådespel är ingen slump: särskilt när det gällde dramatiken brukade Lagerkvist på ett tidigt stadium beställa ett tiotal korrekturexemplar från förlaget, som han kunde delge teatrar, översättare och andra litterära kontakter. Efter Nobelpriset tycks förfarandet även ha gällt romanerna, eftersom det fanns ett stort intresse från utländska förlag av att översätta dem.

Korrekturen bildar sällsynta variantupplagor av hans texter, och föregick dessutom ofta de utgivna böckerna med flera månader. Om *Låt människan leva* (1949) heter det till exempel i ett brev till Sven Linnér: »Jag har låtit göra ett antal korr.-avdrag till teaterbruk; när det lilla häftet ska utkomma är ännu inte bestämt».

48. Han som fick leva om sitt liv. Skådespel i tre akter.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1928. 128 s. Häftad, enkla blanka omslag med påskrift i bläck, ngt nött. Originalupplagan utkom i början av oktober 1928, detta är ett förhandstryck på tunt papper sänt från Lagerkvist till Per Lindberg (utan dedikation) men med dennes namnteckning i blyerts, samt påskriften »Manuskript» i rödkrita på främre omslaget. 3000 kr

¶ Per Lindberg hade redan våren 1928 börjat arbeta med uppsättningen av pjäsen på Dramaten, där den hade premiär den 5 oktober, samtidigt som den utkom i bokhandeln. Föreliggande korrektur (utan rättelser eller anteckningar) är troligen det första Lindberg fick, och föregår ett med rättelser som Lagerkvist sände honom den 13 april, »har just läst korr och sänder dig *rättat sådant,* ber dig jämföra med ditt manus».

Ulla-Britta Lagerroth avhandlar Per Lindbergs uppsättning mycket utförligt i *Regi i möte med drama och samhälle. Per Lindberg tolkar Pär Lagerkvist* (1978) s. 209–59.

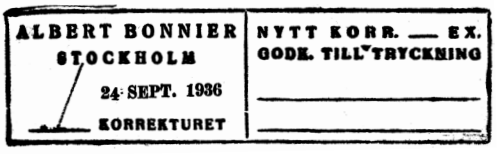

49. Mannen utan själ. Skådespel i fem akter.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1936. 116 s. Häftat i enkelt otryckt omslag, nött och med ngt skadad rygg. Förstakorrektur med stämpel daterad 24 sept. 1936 på varje ark. Originalupplagan av boken utkom i mitten av oktober samma år och omfattar 132 s. Skillnaden i omfång beror på att sättningen genomgående gjordes luftigare i den utgivna boken.

Med enkla korrekturändringar i blyerts på s. [4] (årtalet 1935 i copyright ändrat till 1936), s. 41 och 56, samt en ändring av Lagerkvist i bläck på s. 21 (motsvarar s. 23 i den utgivna boken) rörande en engelsk formulering i ett högtalarutrop. Ändringen har tillvaratagits i den utgivna boken: »fights in the streets, at» har ersatts med »street fighting, in». På s. 73 och 97 finns spår av några kortfattade anteckningar i blyerts, nu till större delen bortsuddade. Proveniens: Erik Mesterton (1903–2004). 4500 kr

¶ Erik Mesterton hade 1931–32 ingått i redaktionen för den legendariska avantgardetidskriften *Spektrum*. Från hösten 1932 till 1947, med undantag för krigsåren, var han lektor i skandinavisk litteratur i London och Cambridge och introducerade på olika sätt modern svensk litteratur i England, i första hand genom sin undervisning. Mesterton blev Pär Lagerkvists kontaktperson på den engelska bokmarknaden och översatte tillsammans med Denys W. Harding flera av Lagerkvists arbeten till engelska.

Mesterton kontaktade Lagerkvist 1933 med ett önskemål att utge sin engelska översättning av *Det eviga leendet,* vilket resulterade i en vacker utgåva (*The Eternal Smile,* Cambridge 1934). Lagerkvist tog omedelbart tillfället i akt att berätta om den nyutkomna *Bödeln,* och lovade att be Bonniers sända boken till Mesterton för att om möjligt få den översatt till engelska »snarast möjligt».

En volym som omfattade *Det eviga leendet, Bödeln* och *Gäst hos verkligheten* utkom därefter i London hos Jonathan Cape våren 1936 under titeln *Guest of Reality.* Titeln berodde bland annat på att man inte ville att boken skulle för-

knippas med en misslyckad Londonuppsättning av pjäsversionen av *Bödeln* hösten 1935 (»The Hangman»).

Lagerkvist, alltid orädd och målmedveten när det gällde att väcka intresse för sina verk, försökte även att intressera Mesterton för en översättning av *I den tiden* (1935), och, att döma av föreliggande korrekturexemplar, även av *Mannen utan själ* vars tema var besläktat med *Bödeln.* Enligt Anders Ryberg, *Pär Lagerkvist in translation* (1964) har *Mannen utan själ* dock endast utkommit i en engelsk översättning, av Helge Kökeritz, i *Scandinavian Plays of the Twentieth Century* (1944).

Att Lagerkvist var ovanligt angelägen om att väcka intresse för *Mannen utan själ* framgår av att han, trots nästan oöverstiglig ångest över att tala om böcker innan de var färdiga, på ett tidigt stadium nämnde för regissören Per Lindberg att han »håller på med ett skådespel» (inte ens Elaine Lagerkvist kände till det), och att han framför allt hoppades att det skulle gå bra utomlands.

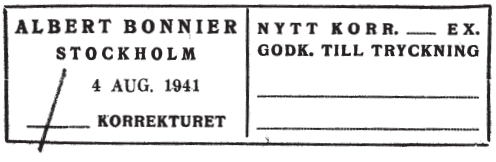

50. Midsommardröm i fattighuset. Skådespel i tre akter.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1941. 120 s. Häftad, otryckta preliminära omslag. Förstakorrektur med stämplar på varje ark daterade 4–5 augusti 1941. Namnteckning i blyerts, »G. Lagerkvist / Råsunda» (Pärs bror). Med en hel del korrekturnoteringar av denne i blyerts, särskilt på slutet. 5000 kr

❡ Föreliggande korrektur, och brevväxlingen runtomkring, ger en intressant bild av hur Pär Lagerkvists nyskrivna böcker rent fysiskt spreds till förlag och andra.

Pär Lagerkvists bror Gunnar hörde till de första som brukade få läsa nya böcker i manus, och hjälpte ibland till med renskrivning, liksom systern Clara. Men just i detta fall såg Gunnar aldrig manuskriptet, han tycks ha varit hos fadern i Småland snarare än anträffbar hemma i Råsunda, och det verkar som om hans fru Margit ensam fick åstadkomma några renskrivna exemplar av pjäsen. Pär sände därefter sådana renskrifter till Tor Bonnier och regissören Per Lindberg den 4 juli 1941 och meddelade förlaget att han behövde tio korrekturexemplar, »såsom jag alltid brukar när det gäller dramatik – ovärderliga för mig till att ge åt teatrar och dem som ska ha med uppförandet att göra. Utgivandet skall naturligtvis inte ske förrän i höst, men både för förlaget och mig är det ju bäst att sättningen tas itu med nu omedelbart».

Först sedan han erhållit dessa korrektur kunde Lagerkvist delge Gunnar pjäsen, i och med att han sände honom föreliggande exemplar från Tjörn den 8 augusti 1941. Det omnämns i Pärs följebrev, bevarat i Kungl. biblioteket.

Han skriver: »Äntligen har korr. ex. kommit och jag skyndar mig att skicka ett till dig. Det är väl första gången du ej strax läst vad jag skrivit och jag har känt det som något mycket onaturligt att ej veta vad du tycker. Jag ber dig därför läsa stycket så snart som möjligt – men grundligt – och så säga mig utförligt vad du tycker. När jag nu väntat så länge på din mening, så får du väl ge mig den så mycket grundligare – om du inte har för mycket annat att göra. Det var ju ett väldigt besvär ni hade för manuskriptet! Jag måste tacka särskilt Margit så mycket! En sån fånig otur. Hade det gått som jag tänkt mig så hade du ju läst det för längesen. […] Ja, skriv nu snart, är du snäll, och berätta utförligt vad du tycker om mitt senaste (kritiskt förstås!) som helhet och i detalj – jag är så spänd på vad du skall komma att tycka» (Pär Lagerkvist, *Brev. Urval* (1991), s. 305–6).

Tio dagar senare har han fått svar, Gunnar hade till och med överdrivit en smula och gjort en ordentlig korrekturgenomgång (vilket även framgår av korrekturexemplaret), egentligen var det aktuellt först till hösten.

Pär tackar utförligt i ett intressant brev av den 18 augusti. Det har en fin inledning: »Käre Gunnar! Hjärtligt tack för dina två brev! De gladde mig oändligt. Du är verkligen en härlig läsare, egentligen är det väl för dig som jag skriver mina böcker».

Boken utgavs därefter först i slutet av november samma år, samtidigt som pjäsen sattes upp på Blancheteatern.

(Se även Mimi Pollaks exemplar, nr 31 ovan.)

51. De vises sten. Skådespel i fyra akter.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1947. 220 s. Fjorton lösa ark med korrekturstämplar daterade 2, 3, 9 & 10 september 1947. Originalupplagan utkom i slutet av oktober samma år.

Det rör sig om ett tidigt korrektur med vissa skillnader i texten och talrika avvikelser i interpunktion och typografiska detaljer såsom parenteser, vilka blir långt färre i originalupplagan, och kursiveringar, som blir spärrad antikva i den utgivna versionen. Därtill rättas en del fel. Stora delar av texten har satts om för tryckningen av originalupplagan.

Lagerkvist har även bearbetat själva texten mellan korrekturet och den slutliga versionen, särskilt i de två sista arken med viss förskjutning till följd. Två stycken om vardera 12 rader finns endast i korrekturet (mellan rad 2 & 3 på s. 202 i originalupplagan; samt efter replikens slut, som i korrekturet följs av ytterligare tolv rader varav nio på nästa sida. Först därefter följer Albertus replik: »Vill du detta själv, Catherine?»). Därtill kommer åtskilliga ändringar av mindre omfång, så har t. ex. på s. 210 »några unga judar» i korrekturet blivit »några ynglingar» i originalupplagan.

Proveniens: Henry Olsson (1896–1985), kollega till Lagerkvist i Svenska Akademien sedan 1952. 6500 kr

52. Barabbas. Skådespel i två akter.

Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1952. 152 s. Enkla tomma omslag med Lagerkvists påskrift i blyerts:

»Korrektur. Bilder av Bödeln från Teaterchef Hans Jacob Nilsen Folkteatern Oslo», samt på s. 149, omedelbart efter den sista tryckta raden (»Sist efter dem alla Barabbas, ensam»), ett handskrivet tillägg om 5 rader av Lagerkvist:

»De tre korsen på Golgata avtecknar sig uppe i dunklet, han ser upp mot det mittersta av dem, som snart är det enda som syns. (Ut.)».

Denna ändring av bokens sista ord tillvaratas i originalupplagan (korrekturets sista tryckta rad plus tillägget samlas under en ny replikrubrik: »Barabbas»). 6500 kr

¶ Ett likadant korrektur sände Lagerkvist uppenbarligen till Otto Oberholzer i Zürich, och när han därefter skickade honom den utgivna boken den 13 februari 1953 (boken hade utgivits i januari) nämnde han särskilt det tillägg som gjorts på s. 149.

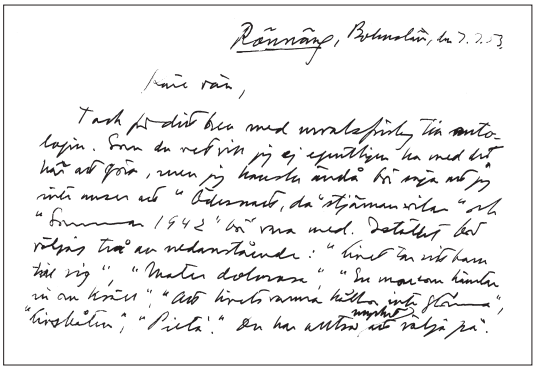

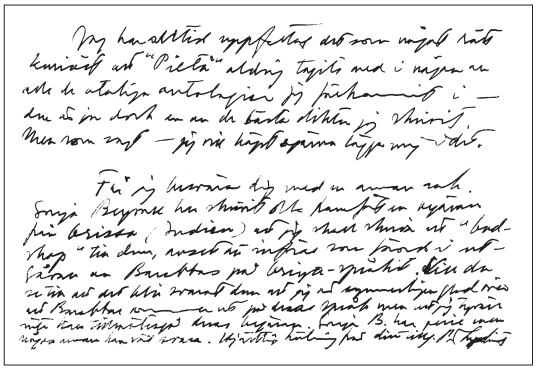

nr 59 (det första av två kort)

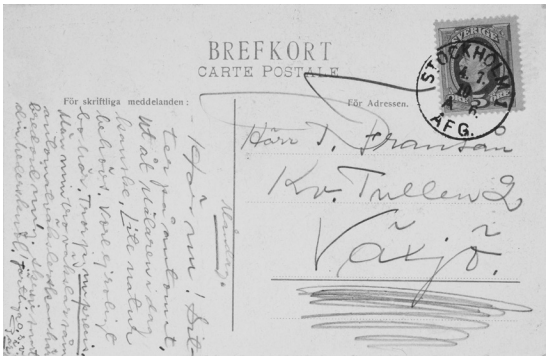

Egenhändiga brev

53. Egenhändigt skrivet och undertecknat »brefkort» i färg till kamraten Pontus Fransson.

Skrivet i blyerts, adresserat till »*Härr P. Fransson / Kv Tullen 2 / Växjö*», poststämplat Stockholm 4.7.10, daterat »*måndag*» för hand. Bildsidan föreställer »Stockholm. Dramatiska teatern och Strandvägen» med en rätt överbefolkad automobil i förgrunden.

»*Hör nu! Sitter på automat, ut åt Mälaren idag kanske. Lite natur behövs. Vore ej roligt bo här. Tror jag nu precis. Män min tro växlar såm automatväxlerskan här bredvid mäj. Skriv snart din hedersknöl! järtliga o.s.v. Pär.*» 9000 KR

¶ Daterat några veckor efter att Lagerkvist tagit studenten den 1 juni 1910 och lämnat föräldrahemmet i Växjö för att förverkliga sina författarplaner, trots föräldrarnas ständiga oro för en så pass osäker tillvaro. Pär bodde länge hos sin bror Gunnar, först i värmländska Rudskoga, senare (från hösten 1911) i Vittinge väster om Uppsala. Han reste dock flera gånger till Stockholm för att försöka hitta en anställning och knyta kontakter. Det var under sådana resor han lärde känna både *Frams* redaktör Fredrik Ström, som fick betydelse för hans tidiga utgivning, och Artur Möller (se dedikationsexemplaret av *Människor,* nr 3 ovan). Den här sommardagen »satt han på automat», dvs på automatrestaurang, en populär nymodighet under några decennier kring sekelskiftet 1900.

Att Pär Lagerkvist skulle bli författare var givet och betvivlades inte av någon som kände honom, allra minst kamraten Pontus Fransson, som korresponderade intensivt med honom sommaren och hösten 1910, bland annat om Pärs bokplaner. Den radikala nystavningen användes av båda: »Du är väl snart färdig mäd debuten kan jag förstå. Du reser till Ståkkhålm mä'at», skrev Pontus den 30 augusti. Men Pär hade haft motgångar, var villrådig om sin bana och frågade vännen om råd. »Giv ut ditt arbete bums, så slipper du ruva på dät längre» svarade Pontus – »Begagnar du vår galna stavning i dät? Dä ä bra vågat ännu! Alltså: giv ut!»

Pontus Fransson – någon gång »Påntus Fransån» – var en betydelsefull samtalspartner för Lagerkvist. Enligt Håkan Möller framstår han »vid sidan av Lagerkvists syskon, och särskilt brodern Gunnar, som författarprojektets viktigaste supporter under åren fram till debuten» (»Författarsagan som blev verklighet», *Samlaren* 2004, s. 152).

Det är inte ovanligt att Pär i sin korrespondens – som här – försöker undvika att skryta om sitt världsvana leverne. Oavsett vilken större stad han skriver från försäkrar han ofta att han inte alls skulle vilja leva där, utan trivas bättre i just den småstad där adressaten råkar befinna sig. »Det är nog bäst hemma i Vittinge ändå» skriver han exempelvis några år senare till sin fästmö Karin Carlsson – från Paris!

»Pär Lagerkvist och vykorten» är ämnet för en kort artikel av Willy Jönsson i *Nordisk filateli,* september 2006.

54. Egenhändigt skrivet och undertecknat brevkort till Ture Nerman.

Skrivet i svart bläck, adresserat till *»Skriftställaren Hr Ture Nerman / St. Eriksgatan 40 / Stockholm»*, daterat 18 februari 15.

»B. Br. Tack ska du ha för att du sände din bok! Jag har läst den med det största nöje och inträsse. Du har tydligen lagt till åtskilligt sedan du läste den för mig i manus, och intrycket av skriften i sin helhet är starkt. Du är kall i huvudet och varm i bröstet, och man njuter av ditt sällskap. Du är dessutom rolig. Hur var det H-n [=Erik Hedén] *skrev? Ditt sinne för humor skulle med tiden öppna en klyfta mellan dej och mej! Icke utan oro sitter jag och räknar din humoristiska ådras allt häftigare pulsslag. Många hälsningar emellertid! Vännen Pär Lagerkvist.»*

7500 kr

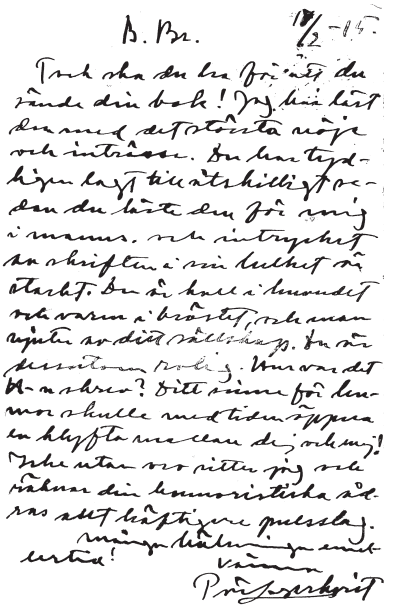

¶ »Bok», avser troligen Nermans *Sånger om John Finkelman* (1915).

Ture Nerman (1886–1969) var fem år äldre än Lagerkvist och lika radikal som han. Efter en fil. kand. i Uppsala 1908 satsade han på en karriär som socialistisk journalist, först i Sundsvall, där han var »Sveriges yngste och rödaste chefredaktör» på socialdemokratiska *Nya Samhället* 1910–1915, och senare i Stockholm. Lagerkvist sökte vid den här tiden kontakter i den radikala pressen, fick kontakt med Nerman 1912 och föreslog honom samma år som medarbetare i sin och Isaac Grünewalds planerade (men aldrig realiserade) konst- och litteraturtidskrift. Nerman hörde till de första som uppskattade Pär Lagerkvists verk, han fick läsa *Motiv* (1914) redan i korrektur och recenserade välvilligt flera av hans böcker.

I brevkortet nämner Lagerkvist »H-n», dvs samme Erik Hedén som dräpande recenserat hans debutbok *Människor* 1912 och även skrev en förgörande recension av *Ordkonst och bildkonst* (1913). Håkan Möller uppger i sin Lagerkvistbok (2012) att Lagerkvist i sin förbittring över detta sökte stöd hos just Nerman, och även eldade på honom, som ju hade en »egen tidning», att ge sig på Hedén. Det gjorde Nerman, men i försonliga ordalag, varpå Hedén blåste av striden med hänvisning till de orosmoln som hopade sig på den europeiska himlen våren 1914.

55. Egenhändigt skrivet och undertecknat brev till *»Sceninstruktör Hr Anton Heiberg, Kristiania»*.

Daterat Köpenhamn, 29 december 1916. 2 s.

»På uppmaning av min vän Maleren Henrik Sörensen sänder jag samtidigt med detta brev till Eder ett exemplar av mitt nyligen skrivna drama ›Den sista människan‹. Han trodde det skulle intressera Er och att det skulle möjligen kunna komma till framförande på Det norske Theater, vilket är intresserat för sådana uppgifter. Själv känner jag till Er Teater endast genom vad jag läst och hört om den men vet därav att Ni ha utmärkta skådespelare till Ert förfogande och dessutom entusiasm; och det skulle glädja mig mycket om mitt skådespel kunde väcka Ert intresse. Om dess framförande i Sverige (Stockholm) är ännu inget bestämt; jag ligger just i underhandlingar med Tor Hedberg om den saken. Det skulle vara mig ett nöje att få tala närmare med Eder om möjligheterna av ett uppförande, när jag om några veckor kommer till Kristiania på ett längre besök; och emotser för övrigt med tacksamhet Edert benägna svar. Högaktningsfullt Pär Lagerkvist / adr. Njalsgade 47 IV Köpenhamn B.» 7000 kr

¶ Konstnären Henrik Sörensen (1882–1962) var livet igenom Pär Lagerkvists närmaste och käraste vän. Anton Heiberg (1878–1947) var en norsk sceninstruktör och teaterdirektör, konstnärlig ledare för Det Norske Teatret 1915–1916. Lagerkvist försökte ofta såsom här intressera regissörer och teaterledare för att spela hans dramatik.

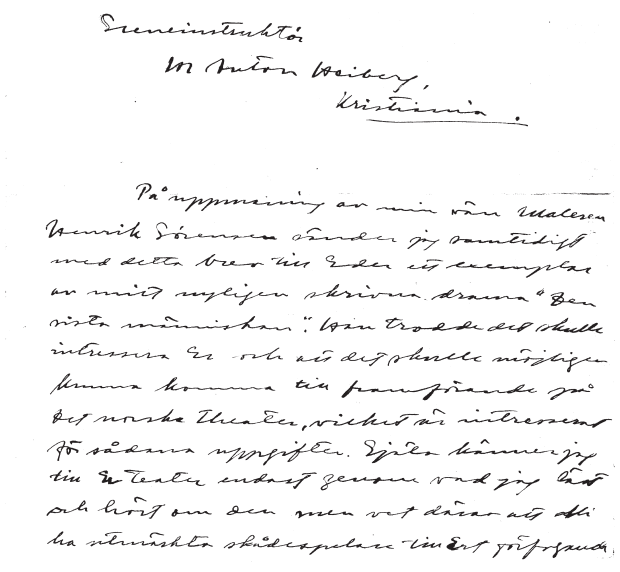

56. Egenhändigt skrivet och undertecknat brev till G. Jean-Aubry.

Daterat »*Maison Casilhac, Banyuls-sur-Mer* 5.1. 23 *Pyr. or.*». 2 s.

»*Det gläder mig mycket att Ert övriga arbete inte skall hindra Er att översätta Himlens hemlighet. Och att Ni tänker utge mina enaktare i bokform är ju likaså synnerligen glädjande. Tyvärr har jag ju ännu åstadkommit så litet både på detta område och andra, i varje fall mindre än jag tycker jag borde ha gjort. För närvarande är jag sysselsatt med ett skådespel av större format, kanske kan det komma att intressera Er. – Att Ni känner Hébertot är ju utmärkt, så bör saken lättare kunna ordnas. I en intervju i en svensk tidning har han yttrat att han kommer att uppföra H[imlens]. h[emlighet].*»

Lagerkvist skriver också att han bifogar en efterfrågad artikel om honom som varit införd i *Politiken,* »den uppehåller sig dock tyvärr inte så mycket vid vad ni gjort för mig men innehåller mest oriktigheter och överdrifter». Avslutningsvis diskuterar han möjligheterna att träffas, samt framför en hälsning till Louise Alvar.

6000 kr

¶ G. Jean-Aubry var pseudonym för Jean-Frédéric-Emile Aubry (1882–1950), fransk musikkritiker och översättare, bl. a. av sin vän Joseph Conrad över vilken han även skrev en biografi. Jean-Aubry hade tillsammans med Louise Alvar gjort den första översättningen av Lagerkvist till Franska, »Le moment difficile», publicerad i *La revue de Genève,* 3 (1921), s. 733–47. Den 22 januari 1922 skickade Jean-Aubry arvodet med ett brev (det enda från honom som bevarats i Kungl. Bibliotekets Lagerkvistsamling). Föreliggande brev gäller en planerad översättning av *Himlens hemlighet,* vilken troligen inte utfördes, åtminstone tycks den inte ha publicerats. Inte heller några andra Lagerkvistöversättningar av Jean-Aubry tycks ha utgivits.

Teatermannen Jacques Hébertot, som nämns i brevet, hörde till dem som kommit att intressera sig för Lagerkvists dramatik. De gemensamma vännerna Rolf de Maré och »Nils de Dardel» hade gjort honom uppmärksam på den svenske författaren och han ville gärna uppföra något av honom, kanske just »Le secret du ciel» som han hört mycket talas om, och som Lagerkvist hoppades att Jean-Aubry skulle översätta. Hébertot och Lagerkvist utväxlade några brev rörande dessa planer, men något samarbete tycks inte ha blivit av. Lagerkvist sände emellertid Hébertot sin senaste bok via Dardel i slutet av oktober 1923, troligen *Den osynlige,* som utkom ett par veckor senare.

Pär Lagerkvist uppger som synes ett antal olika avsändaradresser under 1910- och 1920-talen, rot- och rastlösa år då han i långa perioder bodde i Danmark, Frankrike och Italien.

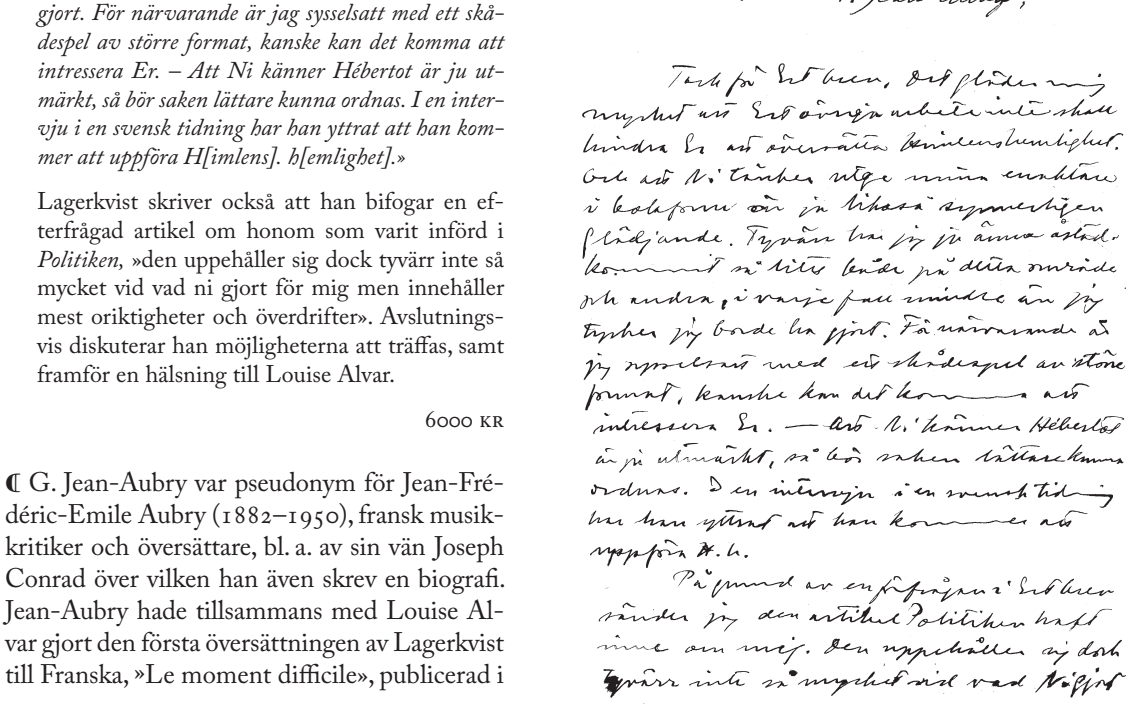

57. Egenhändigt skrivet och undertecknat brev till skådespelaren Gabriel Alw.

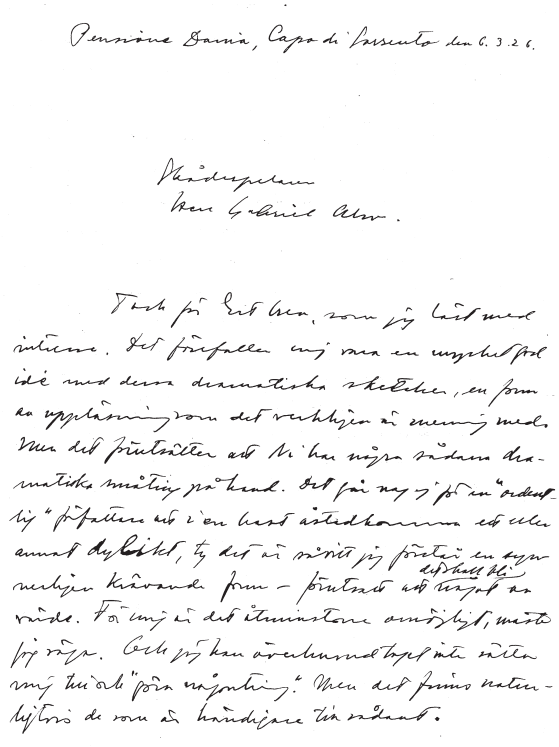

Med kuvert, adresserat till »*Skådespelaren Hr Gabriel Alw / Dramatiska Teatern Stockholm (Suède)*», poststämplat Sorrento / Napoli 8.3.26. Brevet daterat »*Pensione Dania, Capo di Sorrento den* 6. 3. 26.» 3 s.

»*Tack för Ert brev, som jag läst med intresse. Det förefaller mig vara en mycket god idé med dessa dramatiska sketcher, en form av uppläsning som det verkligen är mening med. Men det förutsätter att Ni har några sådana dramatiska småting på hand. Det går nog ej för en ›ordentlig› författare att i en hast åstadkomma ett eller annat dylikt, ty det är såvitt jag förstår en synnerligen krävande form – förutsatt att det skall bli något av värde. […] Möjligen kunde ju tänkas att bland vad jag redan skrivit finns något som Ni skulle kunna använda. T. ex. första enaktaren i Den svåra stunden (i boken Teater), en liten sak med blott två roller. Det är längesen den skrevs men jag tror att den ej är utan värde och har något visst suggestivt. Då den nyligen uppförts på en liten scen i Paris lär den efter vad man sagt gjort verkan. […] Annars har jag kommit att tänka på möjligheten att läsa något prosastycke av mig. Jag har skrivit några sådana som enligt min mening egentligen har något visst dramatiskt i sig, ej berättande. T. ex. Den fordringsfulla gästen (första avdelningen, den om hotellgästen; förekommer i Valda sidor). Eller kanske hellre Frälsar-Johan (Valda sidor), liksom förutnämnda en monolog – ett förvirrat fattighjon som tror sig vara mänskornas frälsare. […] Vad mina saker beträffar, så kan de nog ej tänkas lämpliga i annat än ett på det hela taget allvarligt program. Om ni möjligen tänker Er ett lättare sådant, mera allmänt underhållande, så måste jag säga att jag ej vill komma ifråga. Annars gärna.*»

7500 KR

◖ Gabriel Alw (1889–1946) var skådespelare, verksam på Dramaten i Stockholm 1925–1946. Han spelade bland annat den viktiga rollen som ›En man› i Per Lindbergs uppsättning av *Han som fick leva om sitt liv* 1928, och är även känd för sin inläsning av Tegnérs dikt »Det eviga» i den första sändningen av Dagens dikt – ett av Sveriges radios mest eviga program – den 1 februari 1937.

Vid denna tid var Lagerkvist nygift med Elaine Sandels sedan drygt tre månader, och de första åren bodde paret i Frankrike och Italien. I ett brev till Henrik Sörensen nio dagar efter brevet till Alw, från samma plats, beskriver Lagerkvist sig själv och Elaine som »alldeles förbaskat lyckliga».

58. Fem egenhändigt skrivna och undertecknade brev till *Dagens Nyheter* 1923–28.

Avser Pär Lagerkvists första bidrag till DN, tre noveller som senare trycktes i *Onda Sagor* (1924) och *Kämpande Ande* (1930). Lagerkvist medverkade även i *Dagens Nyheters* julnummer 1930 samt fortsatt i *Dagens Nyheter*.

15 000 KR

Brev till »*Redaktören av Dagens Nyheter, Sthlm.*»

Daterat »*7 rue des Carmes, Paris V:e, den* 7. 11. 23». 2 s.

»*Redaktör Haglund frågade mig i våras om jag vid tillfälle ville sända Er ett bidrag som kunde ingå i serien Veckans novell. Sänder härmed något som jag tänker mig möjligtvis skulle kunna användas […].*»

Gäller novellen »Fröken Sommarmorgon», publicerad i *Dagens Nyheter* 18 november 1923 (Söndagsbilaga), omtryckt i *Onda Sagor* (1924).

Brev till »*Redaktör Hr Sven Haglund*».

Daterat »*Rue du Piolet, Cagnes-sur-Mer Alp. marit. France den* 16. 2. 24». 2 s.

»En sak skulle jag vilja be Er om. Ifall novellen antas, så var god se till att man inte som förra gången ändrar på verbformer och interpunktering […].»

Gäller novellen »Frälsar-Johan», publicerad i *Dagens Nyheter* 23 mars 1924, omtryckt i *Onda sagor.* Novellen låg Lagerkvists hjärta särskilt nära.

De tre följande breven gäller novellen »Bröllopsfesten», DN:s julnummer 1928, omtryckt i *Kämpande Ande* (1930):

Brev till »*Redaktör Herr Sven Haglund*».

Daterat »*Fiskebäckskil den* 7. 8. 28». 1 s.

Brev till »*Redaktör Herr Sven Haglund*».

Daterat »*Fiskebäckskil den* 23. 8. 28». 2 s. Med kuvert poststämplat 24. 8. 1928.

»Novellen är nu färdig och skall blott maskinskrivas, Ni torde få den om ett par tre dagar genom min bror i Råsunda. […] Den är så där lite lustig på en del ställen – om jag själv får ha en så hög tanke om verket. Men i grunden är det en högst allvarlig sak. – Lång är den och passar alltså i en jultidning. […] Det skall visst alltid vara gubbar till sådant här. Jag vill då nämna att jag tycker det vore lämpligt vända sig till en som bryr sig om vad jag skriver och alltså illustrerar på det riktiga sättet. Jag har blivit så misshandlad att jag beslutat [överstruket: komma med ett förslag] göra vad jag kan för ett bättre resultat. Jag föreslår därför att Ni tar en man som har mer känsla för vad jag skrivit än någon annan och som dessutom är en stor konstnär, nämligen Henrik Sörensen. […] Han har för sitt eget nöje illustrerat mycket av mig, och det är härliga saker. […] Korrektur måste jag ovillkorligen läsa, men det blir väl en senare historia.»

Brev till »*Bäste Herr Sven Haglund*».

Daterat »*Saint-Jean den* 1 *nov.* 1928». 2 s.

»Sänder härmed rättat korr. Det var fasligt vad sättaren velat förbättra manuskriptet – det vill de nu alltid – men det här var som att få en uppsats rättad i skolan, en med många bockar. Var snäll hjälp mej så att ›felen› kommer dit igen, för det är meningen de ska vara där […].

Vad löständerna beträffar så ville jag gärna tillmötesgå Er begäran. Men tycker ni uppriktigt sagt det skulle vara riktigt? Det är långt ifrån någon oviktig detalj. Jag vill skildra kärleken som någonting stort och patetiskt i ett fall då den alltid brukar framställas som någonting löjeväckande. Det är det lite egna och personliga i berättelsen. Jag vänder mig mot flatskrattet – men tar det för den skull visst inte gravallvarligt, tvärtom söker jag få fram hela komiken, måste få fram den för att vara sann, men tolkar likväl främst det rörande och vackra i deras kärlek. Trots komiken. Jag vill söka lära folk någonting med detta. Världen är full av flin, men det goda leendet är tyvärr sällsynt.»

59. Två egenhändigt skrivna och undertecknade brevkort (8.5 × 13 cm) till Georg Svensson på Bonniers förlag, i vilka Lagerkvist motvilligt ingriper i urvalet av dikter till en antologi.

Det första kortet är daterat Rönnäng, Bohuslän, 7.7.53, omf. 11 + 14 rader i blått bläck, det andra är daterat 12.7 samma år, omf. 9 rader. Det första kortets kuvert, adresserat av Lagerkvist i bläck, är bevarat. Det hela förvaras i Georg Svenssons exemplar av Pär Lagerkvists *Dikter* i serien Den svenska lyriken (1965), men gäller en annan antologi (se nedan).

»Rönnäng, Bohuslän, den 7.7.53. Käre vän, Tack för ditt brev med urvalsförslag till antologin. Som du vet vill jag ej egentligen ha med det här att göra, men jag kanske ändå bör säga att jag inte anser att ›Ödesnatt, då stjärnan vilar‹ och ›Sommar 1942‹ bör vara med. Istället bör väljas två av nedanstående: ›Livet tar sitt barn till sig‹, ›Mater dolorosa‹, ›En mor som hämtar in om kvällen‹, ›Att livets varma källor inte glömma‹, ›Livsbåten‹, ›Pietà‹. Du har alltså mycket att välja på. Jag har alltid uppfattat det som något rätt kuriöst att ›Pietà‹ aldrig tryckts med i några av alla de otaliga antologier jag förekommit i – den är ju dock en av de bästa dikter jag skrivit. Men som sagt – jag vill högst ogärna lägga mig i det. Får jag besvära dig med en annan sak. Sonja Bergvall har skrivit och framfört en begäran från Orista (Indien) att jag skall skriva ett ›budskap‹ till dem, avsett att införas som förord i utgåvan av Barabbas på Oriya-språket. Vill du se till att det blir svarat dem att jag är synnerligen glad över att Barabbas kommer ut på deras språk men att jag tyvärr inte kan tillmötesgå deras begäran. Sonja B. har ferie men någon annan kan väl skriva. Hjärtlig hälsning från din tillg. Pär Lagerkvist.»

»Rönnäng, Bohuslän, den 12.7.53 Käre vän, Tack för ditt nya brev. Jag har nu ingenting att anmärka på urvalet. Men du kommer väl ihåg att jag inte står för det, fast jag ingripit lite grand, mot min vilja. God sommar! Din Pär Lagerkvist.»

9000 KR

¶ Avser antologin 20 *samtida svenska skalder* (Stockholm, Bonniers, 1953), till vilken varje lyriker enligt inledningen hade anmodats att välja ut tio väsentliga dikter ur sin produktion. »Ett undantag utgör likväl Pär Lagerkvist, som inte själv önskade göra ett sådant urval utan överlåtit detta åt förlaget. Urvalet har emellertid underställts författaren och godkänts av honom» (s. 5). Bland de dikter som Lagerkvist föreslår i dessa brev intogs tre i antologin: ›Livet tar sitt barn till sig›, ›En mor som hämtar in om kväll›, och ›Pietà›.

Ett sällsynt exempel på att Lagerkvist uttalar sig om sina egna dikter. Han hade livet igenom en mycket stark motvilja mot att kommentera sin diktning, svara på frågor om vad han menat, välja ut sin egen favoritdikt och liknande. Många som aningslöst vände sig till honom med frågor av det slaget avspisades med bestämdhet. Även i detta fall markerar Lagerkvist sin ovilja att blanda sig i antologiurvalet, men går ändå motvilligt den balansgång som det innebar att i någon mening samarbeta med sitt förlag.

Övrigt

60. [Anon.]: Sommarpärlagerkvist 1925. En analys.

Upsala 1925. Tryckt på 7 kartongblad med råkanter, sammanbundna med ett tjockt snöre genom hålslag. Vinjett på bakre omslaget signerad »S.M.» och daterad 1924. 4to.

Dedikation från de anonyma författarna: *»Till vännen Gustaf Claëson från förff.»* 4000 kr

¶ Anonymt utgiven studentikos skrift, föranledd av Lagerkvists drama »Den osynlige» som enligt inledningen setts av 43 uppsalastudenter på *Ergos* teaterresa i oktober 1924. Skriften uppger att man därefter citerade dess återkommande replik »Förbannad vare jorden» vid dyster väderlek (»när det var kallt, när det regnade, när det var dimma»), men snart övergick till att kalla dylik väderlek »pärlagerkvist», en företeelse som förekom alla årstider utom på våren. »Sommarpärlagerkvist», skriftens ämne, »infinner sig som häftig *weltschmerz*, går upp i en ren *tristitia* och mynnar slutligen i *resignation*».

Sällsynt. Tryckt i mycket liten upplaga.

61. Anders Ryberg (red.): Pär Lagerkvist in Translation. A Bibliography.

Stockholm, Albert Bonniers förlag 1964. 96 s. + porträtt (foto av Lennart Nilsson). Häftad med tryckta omslag; till större delen ouppskuren.

Dedikation: *»Sonja Bergvall, den främsta bidragsgivaren till denna bok, från tacksamme Pär Lagerkvist».* 1600 kr

¶ Sonja Bergvall (1907–1989) var reklamchef och översättare hos Bonniers och arbetade även med utländska förlagskontakter. Se även omnämnandet av henne i ett brev ovan (nr 59).

Ett par porträtt

Pär Lagerkvist har inspirerat till ganska många porträtt, trots att han – åtminstone i yngre dagar – inte ansågs ha utseendet för sig. GAN skriver från deras första möte 1916 att Lagerkvists utseende var en »desillusion».

Till de mest kända ungdomsporträtten av Lagerkvist hör det så kallade ångestporträttet av livslånge vännen Henrik Sörensen, vackert men utan porträttlikhet. Grünewalds färggranna porträtt, utställt på Der Sturm 1915, har däremot ansetts »fult men likt», och skall förståeligt nog ha gömts undan av Lagerkvist. I denna katalog föreligger en skiss med anknytning till porträttet, som skulle kunna karakteriseras på samma sätt. Andra som avbildade den unge Lagerkvist var Arvid Fougstedt och Hilding Linnqvist.

En helt annan porträttyp är de bilder som föreställer den åldrande Lagerkvist. Till dem hör – utöver alla fina fotografier – ett träsnitt av Sven Ljungberg och framför allt Arne Jones porträttbyst, utförd 1965 för Tor Bonnier. Utöver det gjutna exemplar som idag finns i porträttsamlingen på Nedre Manilla utfördes fyra exemplar i terracotta, av vilka ett erbjuds här.

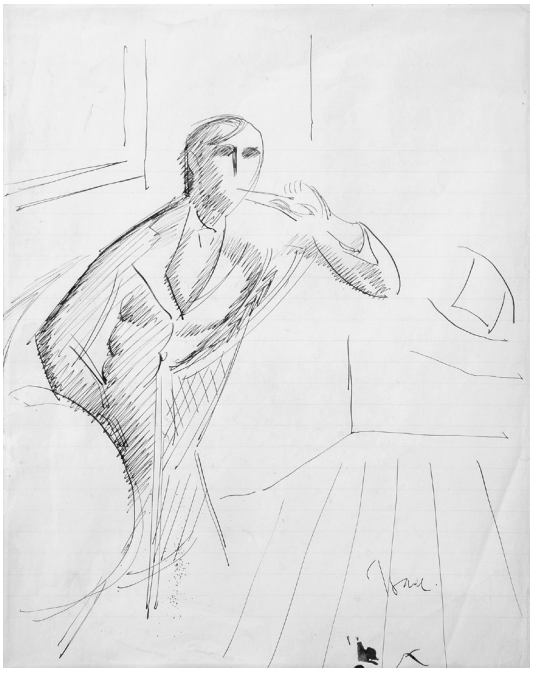

62. Isaac Grünewald (1889–1946): Pär Lagerkvist.

Pennteckning i svart bläck på linjerat papper. Sign.: »Isaac.» 28 × 22 cm. Proveniens: Hos familjen Grünewald till 2012 (Bukowskis).

20 000 kr

¶ Författarens sittande pose i denna skiss från 1914 påminner ganska starkt om det odaterade Lagerkvistporträtt som Grünewald ställde ut på Der Sturm i Berlin 1915 (Stockholms Auktionsverk, *Moderna,* 28 oktober 2010, nr 1141). Teckningens datering bygger på en annan, daterad porträtteckning i tusch av Grünewald föreställande Lagerkvist vid samma bord, också utförd på linjerat papper som här. Den avbildas i Bengt Lagerkvist (red.), *Brev till och från Pär Lagerkvist* (2006), s. 79. Även den i Tyskland utställda målningen skulle kunna dateras till 1914.

Pär Lagerkvists vänskap med Isaac Grünewald var relativt kortvarig. Lagerkvist förberedde sig 1910–12 målmedvetet för att debutera med en bok men var även mycket intresserad av den moderna konsten, som han tyckte visade på verklig förnyelse till skillnad från litteraturen. Våren 1912 bedrev han även sporadiska studier i konsthistoria vid Uppsala universitet. Samma sommar såg han De åttas utställning i Stockholm, och tog strax därefter kontakt med Grünewald, gruppens frontfigur. De umgicks även i Paris våren 1913, och tillsammans hade de långt gångna planer på en konst- och litteraturtidskrift som dock inte realiserades.

Ett konkret resultat av deras samvaro var däremot Grünewalds välkända omslagsbilder till två av Lagerkvists tidiga böcker, *Ordkonst och bildkonst* (1913) och *Motiv* (1914). Efter att Pär Lagerkvist 1912 och 1913 utgivit två små böcker som inte väckt någon uppmärksamhet att tala om, planerade han noga sin programskrift *Ordkonst och bildkonst*. Han var angelägen om att den inte skulle passera obemärkt, och knöt därför två välkända namn till den. Dels bad han den etablerade och respekterade kritikern August Brunius, som han lärt känna samma år, om ett förord, dels lät han Isaac Grünewald utforma bokens omslag. Båda dessa omständigheter medförde att boken mottogs med ett helt annat intresse än den annars skulle ha gjort.

Senhösten 1915 berättar Lagerkvist i brev till Nils von Dardel att han avslutat vänskapen med paret Grünewald. Han var nog inte ensam om att finna Isaac alltför dominerande, men sårad stolthet spelade nog också in, »dom tycker boken [*Järn och människor*] är usel, har de sagt åt Sprengel».

63. Arne Jones (1914–1976): Pär Lagerkvist.

Porträtt i terracotta, signerat och daterat »A. Jones -65» och numrerat 3/4. Höjd 28 cm (38 cm inklusive träsockel).

Proveniens: Bokhandlarparet Arne och Ann-Marie Jonzon, innehavare av Jonzons (senare Vängåvans) bokhandel på Storgatan i Sundvall.

Paret träffade Pär Lagerkvist första gången i en tågkupé mellan Skåne och Småland efter ett bokhandlarmöte i södra Sverige där även Lagerkvist deltagit. Senare kom Arne Jonzon att intressera sig för Arne Jones' konst, delvis på grund av dennes rötter i Medelpad. Han sökte upp Jones i hans ateljé 1964, och träffade då återigen Pär Lagerkvist som börjat sitta modell för porträttet. När det var färdigt beställde han detta exemplar av Jones och visade det länge på en piedestal i sin bokhandel. Senare flyttades porträttet hem och efter Arne Jonzons bortgång såldes det av hans änka.

35 000 kr

❡ Arne Jones' porträtt av Pär Lagerkvist var en beställning från Tor Bonnier till porträttsamlingen på Manilla, och planerna såg ursprungligen annorlunda ut. Bonnier frågade Lagerkvist i ett brev i januari 1960 om han var villig att sitta för ett nytt porträtt av Henrik Sörensen, men denne, som redan utfört ett välkänt Lagerkvistporträtt 1920, det så kallade ångestporträttet, ville inte åta sig uppdraget. Beställningen gick istället till Arne Jones, för vilken Lagerkvist satt modell i ateljén i Norrviken under våren och hösten 1964.

Arne Jones skall ha berättat att Lagerkvist i samband med sittningarna uttryckte en förhoppning om att det även skulle placeras i Växjö. Men han var samtidigt tveksam: »Jag misstänker, att dom är lite snåla där nere i Småland. Dom kanske tycker det blir för dyrt. Dom vill kanske ha ett Janusansikte i stället. Med mej på ena sidan och Vilhelm Moberg på den andra». Rolf Söderberg återger i sin monografi över Arne Jones ett uttalande av denne från 1966, där han berättar att han hade svårigheter med Lagerkvistporträttet och fann »nyckeln» i ett 30-talsporträtt.

Jones porträttbyst göts i guldfärgad brons och är daterad 1965. Samtidigt utfördes fyra exemplar i terracotta, däribland detta. Exemplar nummer ett var Lagerkvists eget, signerat och numrerat »A. Jones -65 1/4». Det står idag i Klemmingrummet på Kungl. biblioteket och kom dit som en del av Lagerkvists stora arkivdonation. I brev till Arne Jones 13 maj 1975 skriver Uno Willers: »Alla [Lagerkvists] barn var mycket intagna i skulpturen och kunde inte riktigt enas om vem som skulle få terracottahuvudet. Slutet blev att det kom att följa hans väldiga arkiv hit till Kungl. biblioteket, där det nu pryder ett av sammanträdesrummen. Idag hade jag här sammanträde med en rad representanter för Växjö stad. Jag visade då konstverket och man beslöt genast att undersöka möjlighterna att få göra en avgjutning i brons och placera den i någon av kulturinstitutionerna i Växjö».

Dessa planer blev verklighet 1976, två år efter Lagerkvists död, då ett exemplar göts i brons till landsbiblioteket i Växjö. Bysten invigdes vid en högtid den 17 november, Arne Jones var inbjuden till invigningen som hedersgäst men gick bort den 8 oktober samma höst.

Huvudsakliga källor:

Ingrid Schöier, *Pär Lagerkvist. En biografi* (1987)
Pär Lagerkvist, *Brev. Urval av Ingrid Schöier* (1991)
Håkan Möller, *Pär Lagerkvist. Ögonblickets diktare och marknaden* (2012) | Ulla-Britta Lagerroth, *Regi i möte med drama och samhälle. Per Lindberg tolkar Pär Lagerkvist* (1978)

Böckerna är förstaupplagor om inte annat anges.
Foto: Gabriel Hildebrand | *Tryck:* Vitt Grafiska

Lorenz B. Hatt Konsthandel & Antikvariat
Odengatan 23 iv, 114 24 *Stockholm*
0708-140 88 | *info@hatt.se* | *www.hatt.se*

Välkommen till Odengatan 23, 4 tr. Där samsas Lorenz B. Hatts Antikvariat (etabl. 1999) och Konsthandel om utrymmet. Öppet onsdagar 16.30–18.30 eller efter överenskommelse (obs: portkod).

Konsthandelns huvudsakliga inriktning är äldre svenska teckningar, skisser och konstgrafik.

Antikvariatets inriktning är humaniora med särskilt fokus på dedikations och proveniensexemplar, bokband och handskrifter.

Medlem i *Sveriges Konst- och Antikhandlareförening* (skaf), *Confédération Internationale des Négociants en Oeuvres d'Art* (cinoa), *Svenska Antikvariatföreningen* (svaf) och *International League of Antiquarian Booksellers* (ilab).

Ytterligare information finns på webbplatsen, *www.hatt.se.* Där kan man söka böcker och se utvalda exempel från lagret av böcker och konst.

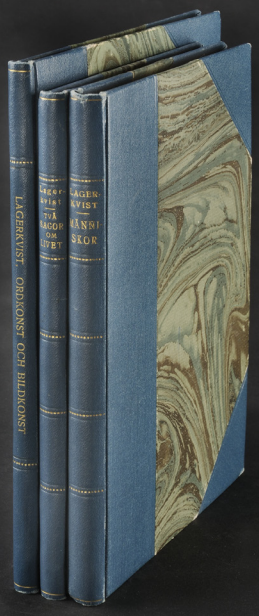

2

6

7

8

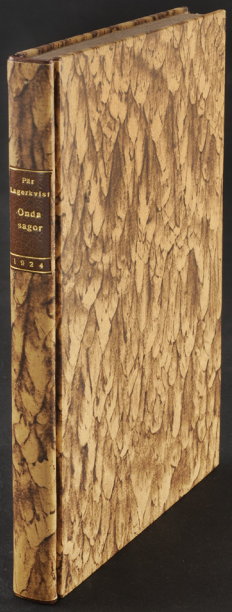

14

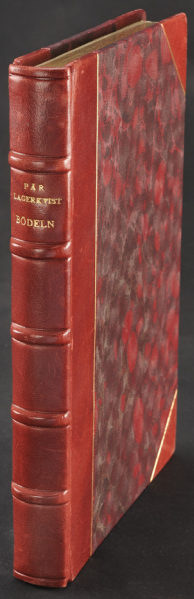

21

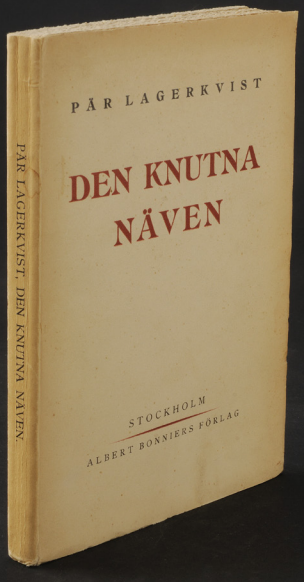

22

25

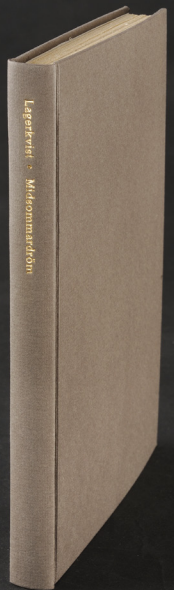

31

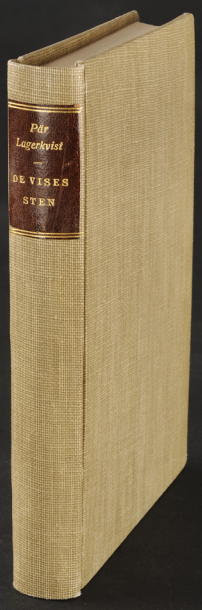

33

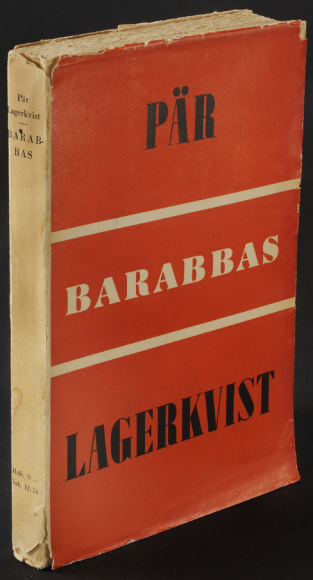

34

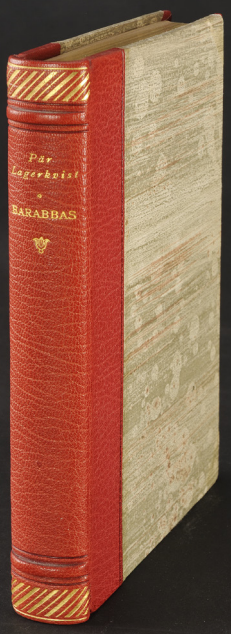

36

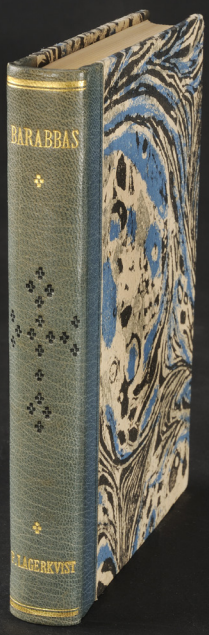

37

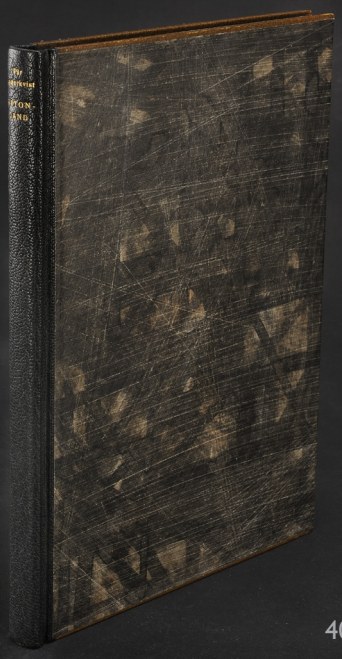

40

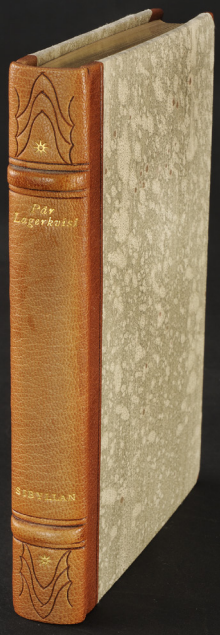

42

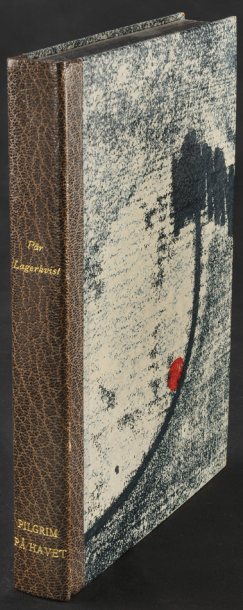

45

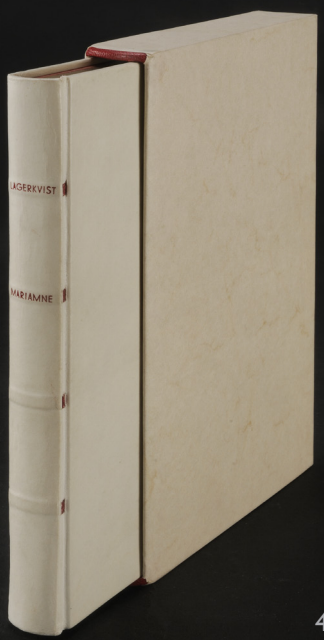

46

60